

De betekenis van kasteelruïnes voor omwonenden: bezoek, verbondenheid en waardering

Synthese van kwantitatief ruïne-onderzoek in Nederland

**Thijs Konijnendijk Msc
Dr. Bouke van Gorp**

**Faculteit Geowetenschappen
Universiteit Utrecht**

Wijk bij Duurstede, 2016

NKS Kenniscentrum voor kasteel en buitenplaats

Postbus 123
3960 BC Wijk bij Duurstede
T 0343 578 995
F 0343 591 403
E info@kastelen.nl
■ www.kastelen.nl
■ www.kastelenbeeldbank.nl

Serie NKS-rapporten, deel 15.
Onder redactie van dr. F. Vogelzang.

In deze serie verschenen eerder:

- Deel 1 - Heden en verleden, *Religieuze herbestemming van kastelen en buitenplaatsen in Noord-Brabant*, Marloes Vrancken, juni 2009.
- Deel 2 - Beter beleven van erfgoed, *Een onderzoek naar de informatiebehoefte over kastelen*, Josephina Kuypers, Susanne Wiss, november 2009.
- Deel 3 - Een toekomst voor een verdwenen verleden, *Kasteelplaatsen in de Provincie Utrecht*, Ben Olde Meierink, Fred Vogelzang, april 2010.
- Deel 4 - Onbekend maakt onbemind, *Evaluatieonderzoek Meldpunt Bedreigde Kastelen*, Lisette Vos, april 2010.
- Deel 5 - 'Open de poort!', *De NKS als steunpunt voor provinciale kastelenstichtingen*, Joost Boomsma, Carmen Gierveld, Michiel Huisinga, Lienke Vendrik, april 2010.
- Deel 6 - Kastelen Herbestemd, *Kastelen en buitenplaatsen als instelling voor geestelijke gezondheidszorg*, Lisette Vos, oktober 2010.
- Deel 7 - Warning - Do (not) Enter, *De publieksontsluiting van kasteelruïnes in Nederland*, Vera Driessen, augustus 2010.
- Deel 8 - Vernietiging en wederopbouw, *Nederlandse kastelen en buitenplaatsen tijdens de tweede wereldoorlog*, Mariëlle Bakker, augustus 2011.
- Deel 9 - De beleving van kasteelruïnes in Nederland, *Hoe beleven bezoekers kasteelruïnes en wat zijn hun wensen voor de toekomst?*, Michiel van Ginkel, september 2011.
- Deel 10 - Een kasteelruïne om de hoek, *Wat betekenen kasteelruïnes voor omwonenden en hoe wensen zij de ruïne in de toekomst te beleven?*, Maaïke Feltmann, december 2011.
- Deel 11 - Een kastelen- en buitenplaatsencanon!?, *Adviesrapport over de mogelijke invulling van een canon over kastelen en buitenplaatsen*, Amra Sabhaz, 2012.
- Deel 12 - Het verhaal achter ons gemeentehuis..., *Onderzoek naar herbestemming van kastelen en buitenplaatsen als gemeentehuis*, Vera van der Zwan, 2014.
- Deel 13 - Locatiekeuze voor historische buitenplaatsen, *De invloed van het landschap*, Iris Koppert, 2015.
- Deel 14 - Van sprookjeskasteel to droomhotel, *De herbestemming van Limburgse kastelen vanaf 1930*, Maaijke Teeuwen, 2015.

Voorpaginafoto: Het Valkhof in welstand (Nijmegen), Jan van Goyen, 1641.

Vormgeving: Alphons te Beek (naar een ontwerp van Maaïke ten Have).

© Nederlandse Kastelenstichting, Wijk bij Duurstede, 2016.

Inhoudsopgave

Voorwoord	■	5
1 Inleiding	■	7
1.1 De plek van een kasteelruïne in zijn lokale omgeving	■	9
1.2 Leeronderzoek 2012	■	10
2 De omwonenden	■	13
2.1 Persoonskenmerken van de respondenten	■	14
2.2 Vrijtijdsbesteding	■	14
2.3 Verbondenheid met stad en buurt	■	16
3 Gebruik van ruïnes: recreatie, betekenis en toegankelijkheid	■	19
3.1 Bekendheid	■	20
3.2 Recreatie bij de ruïne	■	21
3.3 Verbondenheid met de kasteelruïne	■	23
3.4 Geschiktheid en toegankelijkheid van de ruïne	■	25
3.5 Informatie	■	29
4 Niet-bezoekers: motivaties en belang	■	33
5 Belangrijke elementen van ruïnes en welke aanpassingen welkom zijn	■	37
5.1 Het aanbod	■	38
5.2 Wenselijke aanpassingen	■	43
6 Conclusie	■	47
Bronnen & Bijlagen	■	51
Bronnenlijst	■	52
Bijlage - De enquête (variant IJsselstein)	■	54

Voorwoord

Kasteelruïnes – betekenisvol lokaal erfgoed dat een duidelijke plaats heeft in de samenleving of vergane glorie op een vergeten plek? Wat is de rol die kasteelruïnes spelen voor omwonenden, voor bezoekers, beheerders, eigenaren en bestuurders? Na enkele kwalitatieve onderzoeken naar de betekenis van kasteelruïnes door studenten Sociale Geografie en Planologie en Erfgoedstudies, ontstond het idee om grootschalig kwantitatief onderzoek te doen naar de betekenis van kasteelruïnes voor omwonenden. Door een grote groep omwonenden te enquêteren, willen we onderzoeken hoe ver de betekenis van de kasteelruïne reikt. Zijn ruïnes objecten die alleen bij een select groepje omwonenden warme gevoelens oproepen, of is er een groot lokaal draagvlak voor het behoud? Een kwantitatief onderzoek maakt het bovendien mogelijk om verbanden op te sporen: zijn er factoren die het bezoek aan of de verbondenheid met kasteelruïnes beïnvloeden?

Op basis van de literatuur zijn er aannames te maken over welke factoren van invloed zijn – een grote enquête maakt het mogelijk om deze aannames te toetsen. Door bovendien met een grote groep studenten hier aan te werken, kon de betekenis van een kasteelruïne in volle breedte onderzocht worden: van bezoek tot aan waardering tot aan wenselijke aanpassingen. Van april tot en met juni 2012 hebben 31 studenten zich gestort op de lokale betekenis van kasteelruïnes.

De samengestelde enquête waarmee de studenten Haarlem, IJsselstein, Dordrecht en Rotterdam in trokken, leverde een schat aan data op. In de acht resulterende onderzoeksrapporten zoomen de verschillende groepjes studenten in op hun eigen deelvraag. In dit eindrapport proberen we de belangrijkste uitkomsten samen te brengen. De focus ligt heel sterk op de resultaten, het verslag is daarmee ook sterk kwantitatief. In de conclusie stellen we ons de vraag wat de uitkomsten betekenen voor het behoud en beheer van kasteelruïnes in Nederland.

Onze dank gaat allereerst uit naar de respondenten die de enquête hebben ingevuld. Daarnaast willen wij Fred Vogelzang en de NKS bedanken voor hun betrokkenheid, en de wijze waarop zij de studenten hebben warm gemaakt voor kasteelruïnes. Tenslotte gaat onze dank uit naar de studenten die in de zomer van 2012 met veel enthousiasme dit leeronderzoek hebben uitgevoerd: Chris, Dewi, Jorrit en Marijn; Christiaan, Jacob, Lennert en Marjan; Jilli-jan, Maarten, Sander en Stefan; Leoniek, Lianne, Martine en Valerie; Marjolein, Meili, Rob en Ruud; Iris, Josien, Julia en Laurien; Bram, Mindy, Robbin en Sven; Elise, Margret en Tessa.

Utrecht, augustus 2013

Thijs Konijnendijk
Bouke van Gorp

1

Inleiding

Huys te Merwe
(Dordrecht, ZH).
Foto Hans Hageman
1997.

In tegenstelling tot wat hun uiterlijke verval mogelijk suggereert, behoeven ook kasteelruïnes beheer en onderhoud om als ruïne voort te bestaan. Net als voor ander erfgoed dringen voor kasteelruïnes zich dus ook vragen op over het draagvlak voor behoud, bescherming en onderhoud. En dus ook de vraag: waarom behouden we deze ruïnes? Voor wie? Is er een lokaal draagvlak voor het behoud? Heeft de ruïne een betekenis voor de lokale samenleving? En kan die betekenis of dat draagvlak uitgebouwd worden? Zo worden rondom ruïnes discussies gevoerd over mogelijke nieuwe functies, over de toeristische betekenis en de openstelling. Deze vragen dienen zich aan voor ieder erfgoed. Maar ruïnes vormen daarbij mogelijk wel een aparte groep. Het feit dat het geen complete gebouwen zijn, maakt ze niet altijd geschikt voor herbestemming. Dat laatste beperkt zich vaak tot de vraag in hoeverre en hoe een ruïne opengesteld kan worden voor het publiek en of er dan voorzieningen voor die bezoekers moeten worden aangelegd. Soms blijkt er zelfs behoefte aan volledige reconstructie.

NKS Kenniscentrum voor Kasteel en Buitenplaats heeft in samenwerking met de Rijksgebouwendienst enkele onderzoeken laten doen naar het behoud van kasteelruïnes. Vera Driessen (2010) deed onderzoek onder eigenaren en beheerders van kasteelruïnes en onder erfgoeddeskundigen naar hun visie op de omgang met en de ontsluiting van kasteelruïnes. Van experts verschoof de focus in het volgende onderzoek naar de bezoekers. Vanuit de opleiding Sociale Geografie en Planologie van de Universiteit Utrecht deed masterstudent Michiel van Ginkel in het voorjaar van 2011 een verkenning onder bezoekers: mensen die een dagje uit gaan en daarbij een kasteelruïne bezoeken. Michiel sprak met bezoekers van de kasteelruïnes van Kasteel Duurstede, Kasteel Brederode, Mathenesse, Slot Teylingen, Kasteel Heusden, Kasteel Valkenburg en Kasteel Keverberg over hun huidige waardering voor de ruïne en over wat voor veranderingen aan de ruïne zij wenselijk en passend vonden. Het ging hierbij om meer en minder ingrijpende

Ravestein, ruïne van Heenvliet in Heenvliet (ZH).

Foto van Laurens Smals, 2011.

veranderingen als het plaatsen van informatieborden, maar ook om reconstructie, het openen van een horecagelegenheid, het realiseren van een klimmuur of het verbouwen tot een hotel. Zijn verkenning omvatte heel verschillende soorten ruïnes, van een opnieuw opgemetselde ombouw tot een duidelijk als kasteel herkenbare ruïne – al dan niet bestaand uit deels gereconstrueerde muren of torens. Ook de huidige functie van de gekozen ruïnes liep sterk uiteen: van een grote toeristische attractie als de ruïne in Valkenburg tot een haast terloops overgebleven en in de schaduw van het nieuwe stadskantoor gelegen ruïne van Mathenesse in Schiedam. Michiel sprak bij de ruïnes met bezoekers, mensen die speciaal naar de ruïne toe komen – een selectieve groep die vaker monumenten blijkt te bezoeken. De meeste bezoekers bleken behoorlijk behoudend in hun visie ten aanzien van veranderingen, zij werden niet enthousiast van een hotel of een klimmuur, maar zagen wel wat in de mogelijkheid om bij de ruïne een kopje koffie te drinken (Van Ginkel 2011). De respondenten die Michiel sprak bij de ruïne van Mathenesse, geen bezoekers maar toevallige passanten, waren het meest te vinden voor rigoureuze aanpassingen, zoals klimmuur, uitkijktoren en verplaatsing van de ruïne. Dit heeft duidelijk te maken met de ligging van de ruïne (het stadskantoor is er tegenaan gebouwd) en de onmogelijkheid om deze nu te betreden. Ook kasteel Heusden kon zich niet verheugen in veel eigen bezoekers – waar het stadje veel bekijks trekt, moest Michiel bezoekers letterlijk meenemen naar de ruïne.

In dezelfde periode onderzocht Maaïke Feltmann de visie van lokale gebruikers op kasteelruïnes. Zij sprak nabij de ruïnes van Duurstede, Brederode en Mathenesse met in totaal 94 wandelaars, fietsers en hondenbezitters. Veel van deze lokale gebruikers kwamen regelmatig bij de ruïne en waardeerden deze hoog (Feltmann 2011). Zoals bij het onderzoek van Michiel van Ginkel waren de reacties bij Mathenesse wat anders dan die bij de andere ruïnes waar de ligging en omgeving zich meer leent voor recreatie. Ook deze lokale gebruikers werd gevraagd om hun visie op mogelijke aanpassingen aan de ruïne. Ook zij bleken wat behoudend: een attractie als een klimmuur zagen ze niet zitten, een hotel werd ook niet met open armen ontvangen. Of de respondenten een horecagelegenheid een goed idee vonden, was duidelijk afhankelijk van de afstand tot nabijgelegen horeca.

De voorgaande onderzoeken leren ons dat de huidige gebruikers niet vragen om aanpassingen die mogelijk hun huidige gebruik (als cultuurtoeristische attractie of als decor voor openluchtrecreatie) beïnvloeden. De lokale gebruikers bij Brederode en Duurstede waren bijvoorbeeld wat huiverig voor grote groepen bezoekers (Feltmann 2011). De ruïne veranderen in een hotel verstoort ook het huidige gebruik. Wat in deze drie onderzoeken buiten beeld bleef waren de niet-gebruikers.

Decennia lang onderzoek naar cultuurparticipatie laat zien dat niet alle Nederlanders zich eenvoudig laten verleiden tot een bezoek aan cultuur en erfgoed (De Haan 1997; Van den Broek, De Haan & Huysmans 2005 en 2009; Van den Broek 2013). De gebruikers die in de onderzoeken van Feltmann (2011) en Van Ginkel (2011) gesproken werden, behoren mogelijk tot een enigszins selecte groep. Ter illustratie, de Nederlandse monumenten en musea worden elk door grofweg 40% van de bevolking bezocht (Van den Broek, De Haan & Huysmans 2009). Het is daarbij de vraag of ruïnes die niet bijna compleet zijn of die geen museale functie hebben vergelijkbare bezoekersaantallen als monumenten of musea kennen. Ruïnes zijn in de onderzoeken van het SCP geen aparte categorie en kunnen niet zomaar vergeleken worden met monumenten. Wellicht is het bereik beter vergelijkbaar met dat van archeologische monumenten. Het bereik hiervan is aanmerkelijk minder dan van monumenten (ongeveer 5% van de Nederlandse bevolking bezoekt opgravingen), omdat archeologische vondsten en opgravingen een veel sterker beroep doen op kennis en voorstellingsvermogen (SCP 2009, Coeterier 2002).

Er zijn dus in de directe omgeving van kasteelruïnes waarschijnlijk ook vele niet-gebruikers te vinden. Zijn er manieren om hen naar ruïnes te lokken? Kan het draagvlak van ruïnes vergroot worden door aanpassingen aan ruïnes, en wat voor aanpassingen zouden dan gewenst zijn? Of zijn alle niet-gebruikers cultuurmijders die ook niet naar een ruïne komen als er een klassiek concert of een braderie georganiseerd of een klimmuur gerealiseerd wordt?

1.1 De plek van een kasteelruïne in zijn lokale omgeving

Het nadeel van niet-gebruikers is dat ze als groep niet zo eenvoudig te identificeren zijn als de gebruikers. Ze kenmerken zich slechts door het niet bezoeken van ruïnes en hebben verder geen specifieke kenmerken. Voor het kwantitatief leeronderzoek door bachelorstudenten Sociale Geografie en Planologie van de Universiteit Utrecht is

daarom gekozen om de focus te verleggen naar omwonenden in het algemeen. Op deze manier kan de lokale betekenis van de kasteelruïne in al zijn aspecten worden onderzocht.

Het gebruik van een ruïne is heel smal op te vatten als het daadwerkelijk fysiek gebruik: mensen die op het terrein van de ruïne wandelen of zelfs op de ruïne klimmen. Een al iets minder direct fysiek gebruik is het fotograferen of schilderen van de ruïne of het simpelweg op een bankje nabij de ruïne zitten om er naar te kijken. Maar gebruik is ook breder op te vatten als de betekenis die het object heeft in zijn omgeving en voor de omwonenden. In die brede opvatting heeft het gebruik van een kasteelruïne dus zowel te maken met vrijetijdsbesteding en recreatie van de omwonenden (een plek om met de hond te wandelen, een bankje om vrienden te ontmoeten, deel van een wekelijkse hardlooperoute) als met de lokale identiteit en de 'sense of place', de verbondenheid van bewoners met hun omgeving. De ruïne is mogelijk een markant gebouw, een *landmark*, een (van afstand) herkenbaar gebouw en daarmee een herkenningspunt. Of de ruïne is zelfs een bouwwerk waar omwonenden zich mee identificeren, dat ze waarderen en dat voor hen de plek karakter geeft (Page 1994; Graham et al 2000, Renes 1999).

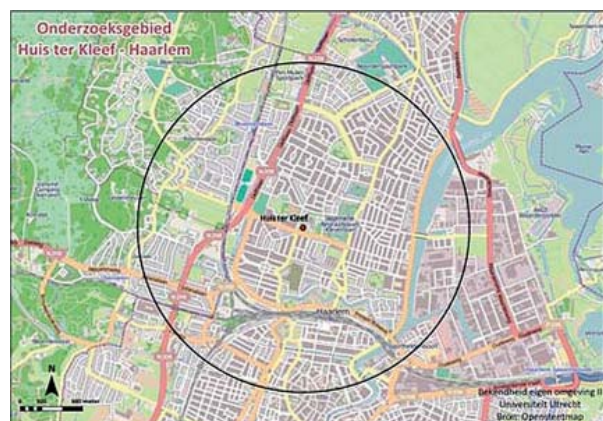
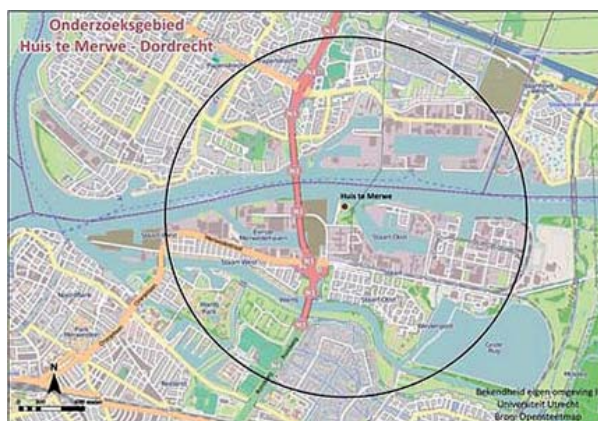
Een ruïne kan alleen al deze betekenissen krijgen als omwonenden bekend zijn met het object. Ze moeten van het bestaan op de hoogte zijn en ook weten of en hoe het object te bezoeken is. Verder zouden de ruïne en zijn directe omgeving geschikt moeten zijn voor vormen van gebruik: een wandelpad om de ruïne, een prullenbak en een bankje, en misschien een informatiebord. Informatie over de historische betekenis van de ruïne en de rol van het voormalige kasteel in de (ontwikkeling) van die omgeving kan eveneens bijdragen aan de lokale betekenis. Overigens is het de vraag in hoeverre de ruïne zelf, dat wil zeggen de muurresten, altijd opengesteld moet zijn om deze betekenissen te kunnen vervullen.

1.2 Leeronderzoek 2012

In het voorjaar van 2012 hebben 31 bachelorstudenten Sociale Geografie en Planologie van de Universiteit Utrecht onder begeleiding van Fred Vogelzang namens de NKS en twee docenten Thijs Konijnendijk en Bouke van Gorp onderzoek gedaan naar verschillende aspecten van de lokale betekenis van de kasteelruïnes van Kasteel IJsselstein te IJsselstein, Huis te Merwede in Dordrecht, Huis ter Kleef in Haarlem en Hillergersberg in Rotterdam.¹

Kenmerkend voor deze vier ruïnes is hun ligging in of nabij de bebouwde kom. Het gaat dus om ruïnes die daadwerkelijk veel omwonenden hebben, dat wil zeggen mensen die binnen een straal van 1,5 km om de ruïne wonen en het object dus zouden kunnen kennen en mogelijk ook regelmatig gebruiken. Opvallend aan de ruïnes was verder hun

¹ Zie website www.kastelen.nl, onder publicaties / wetenschappelijk, voor de verschillende deelrapporten met ieder een eigen afgebakende probleemstelling.

‘ruïneuze’ staat. Alle vier de ruïnes zijn nog slechts een beperkte restant van ooit veel omvangrijkere bouwwerk. Het zijn muurresten, die in verschillende mate herkenbaar zijn als (onderdeel van) een kasteel. De vier ruïnes doen daarmee een groot beroep op voorstellingsvermogen en kennis van de omwonenden. Heel bewust is in dit onderzoek niet gekozen voor grote toeristische attracties als Valkenburg of Brederode. Deze grote attracties zijn de uitzonderingen in Nederland. Het merendeel van de ruïnes is in verschijningsvorm vergelijkbaar met de gekozen vier ruïnes. Daarmee kunnen de uitkomsten inzichten geven, die ook voor een grotere verzameling ruïnes bruikbaar zijn. De mogelijkheden voor bezoek en beleving zijn nu eenmaal anders voor een bijna compleet kasteel dan voor wat muurresten.

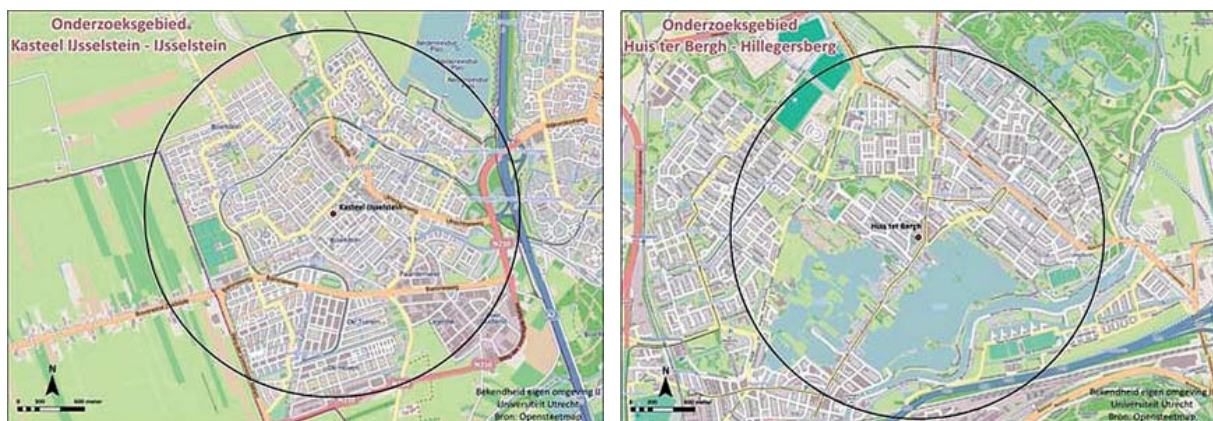
In het onderzoek is gekozen voor een huis-aan-huis enquête in de directe omgeving van de ruïnes. Zo zouden zowel gebruikers als niet-gebruikers aangetroffen kunnen worden. Het voordeel van deze aanpak is dat respondenten de enquête, die gezien de hoeveelheid deelonderwerpen aanzienlijk in omvang was, in alle rust thuis kunnen invullen. Nadeel bij deze methode van enquêteren is de mogelijke non-respons: mensen die niet thuis zijn, die de enquête bij het ophalen toch niet hebben ingevuld of die medewerking weigeren. Bij dit type onderzoek kan de non-respons oplopen tot boven de 50% (Swanborn 1994). De uiteindelijke non-respons in dit onderzoek lag zelfs nog wat hoger, op 71,1% en werd vooral veroorzaakt door herhaaldelijk niet thuis zijn (1002 huishoudens) en weigeringen (615).

Er is geprobeerd om bij deze huis-aan-huis enquête te komen tot een aselechte steekproef van 200 omwonenden van ieder van deze kasteelruïnes, waarbij omwonenden werden gedefinieerd als mensen die binnen een straal van 1,5 km van de ruïne wonen. Immers, als een steekproef aselekt is, dan kunnen de uitkomsten gegeneraliseerd worden tot de gehele populatie. De uitkomsten van de beoogde 200 respondenten zouden dan gegeneraliseerd kunnen worden tot alle omwonenden in diezelfde straal. De omvang van deze populatie verschilt sterk tussen de ruïnes. In Haarlem woonden binnen de straal ruim 42.500 inwoners, in Dordrecht waren dat er slechts een ruime 13.500. IJsselstein en Rotterdam kenden ongeveer evenveel omwonenden, respectievelijk 27.000 en bijna 25.500 (CBS 2012). Het verschil in omvang van de totale groep omwonenden kan verklaard worden door de dichtheid van de bebouwing en de aanwezigheid van hoogbouw (Haarlem) en de gedeeltelijke afwezigheid van woonbebouwing in Dordrecht. Deze ruïne staat aan de Merwede, nabij een industrieterrein en doorgaande wegen. De omgeving van de verschillende ruïnes is weergegeven in afb. 1.1.

Afb. 1.1.
Omgeving en onderzoeksgebied van de vier ruïnes.

Bron: Leeronderzoek-rapport *Bekendheid II*, 2012, p. 19.

In een straal van 1,5 km vanaf de ruïne werden daarom random straten gekozen en in iedere straat belden studenten volgens een vast stramien aan bij maximaal tien huizen. Als diegene die de deur opendeed 18 jaar of ouder was, werd aan deze persoon gevraagd

of hij of zij de enquête wilde invullen. Het moment van enquêteren werd afgewisseld, zowel werkdagen als weekenddagen, en zowel overdag als op de vroege avond.

Uiteindelijk is bij 2307 huizen aangebeld en zijn er 690 bruikbare enquêtes opgehaald, verdeeld over 191 in IJsselstein, 172 in Dordrecht, 155 in Rotterdam en 172 in Haarlem. Helaas bleken, ondanks de aselechte steekproef-trekking, de respondenten niet representatief voor alle omwonenden. De persoonskenmerken geslacht en leeftijd van de respondenten werden vergeleken met de kenmerken van bewoners in de buurten/wijken die binnen de straal van 1,5 km vallen. Uit deze representativiteitsanalyse blijkt dat vrouwen oververtegenwoordigd zijn in de steekproef. De leeftijdsverdeling van de respondenten bleek slechts representatief in twee van de vier steden (IJsselstein en Rotterdam). Cijfers over het opleidingsniveau zijn niet beschikbaar op buurtniveau en voor dit persoonskenmerk kon dus geen representativiteitsanalyse worden uitgevoerd. Dit alles betekent dat de uitkomsten uit dit onderzoek alleen betrekking hebben op de respondenten zelf en niet zonder meer gelden voor alle omwonenden.

In dit rapport worden de uitkomsten van het onderzoek samengevat. Dit doen we door antwoord te geven op de overkoepelende vraag achter onderzoeken bij de kasteelruïnes: Hoe kan de betekenis van een kasteelruïne vergroot worden? Om antwoord te geven op die vraag, gaan we in dit rapport eerst in op het gebruik en de verbondenheid van de omwonenden. De eerste vraag is dus: Wat is de huidige betekenis (in gebruik en verbondenheid) van de kasteelruïne voor de omwonenden en welke persoonskenmerken en ruïnegelateerde kenmerken kunnen deze betekenis verklaren? Vervolgens vragen we ons af of er aanpassingen aan de ruïne mogelijk zijn die het gebruik kunnen laten groeien. Hoofdstuk 2 begint met een korte schets van de geënquêteerde omwonenden. Daarna gaat hoofdstuk 3 verder in op de respondenten die de ruïne gebruiken en zoekt het naar kenmerken van deze respondenten en van de ruïnes die van invloed zijn op het gebruik van de ruïne. Vervolgens richt hoofdstuk 4 zich op de respondenten die de ruïne niet gebruiken. Is deze groep respondenten herkenbaar door specifieke persoonskenmerken? De focus wordt in het voorlaatste hoofdstuk verlegd naar de mogelijke aanpassingen die aan de ruïnes gedaan zouden kunnen worden. Zijn er aanpassingen die lijken te leiden tot meer bezoekers of frequenter gebruik? In de drie resultatenhoofdstukken wordt steeds zowel naar de totale steekproef gekeken als naar de resultaten voor de vier individuele ruïnes. Daar waar er zich duidelijke verschillen tussen de ruïnes voordoen, worden deze benoemd. Dit geeft een indruk van de invloed van de lokale context, zoals de exacte ligging en de huidige functie op de lokale betekenis en het gebruik van de ruïne. In de conclusie worden de hoofdlijnen uit de verschillende hoofdstukken met elkaar verbonden en de centrale vraag van dit onderzoek beantwoord.

2

De Omwonenden

*Huys ter Kleef
(Haarlem, NH).
Foto Hans Hageman
1992.*

2.1 Persoonskenmerken van de respondenten

Zoals hiervoor al werd aangegeven was er een oververtegenwoordiging van vrouwen in de steekproef. In totaal vulden 415 vrouwen en 259 mannen de enquête in, 16 mensen vulden de vraag over geslacht niet in. We zullen in het vervolg vaker zien dat niet alle respondenten alle vragen hebben ingevuld. Er is dus sprake van zogenaamde 'missing values'. Dit verklaart waarom de totalen nogal eens verschillen. De steekproef bestaat dus uit 690 valide enquêtes, dat wil zeggen enquêtes die op een bruikbare en betrouwbare wijze zijn ingevuld. De 'missing values' zullen niet steeds per vraag worden benoemd.

Geslacht	IJsselstein		Dordrecht		Rotterdam		Haarlem		Totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Man	66	35,1%	69	41,3%	57	37,3%	67	40,4%	259	38,4%
Vrouw	122	64,9%	98	58,7%	96	62,7%	99	59,6%	415	61,6%
Totaal	188	100%	167	100%	153	100%	166	100%	674	100%

Tabel. 2.1. Gegevens over het geslacht

De leeftijd van de respondenten varieerde van 18 tot 93 jaar, met een gemiddelde leeftijd in de steekproef als geheel van 47,6 jaar. De gemiddelde leeftijd lag in Haarlem iets hoger, op 50,5 jaar en in Dordrecht was deze het laagst met 44,7 jaar. De verdeling van de respondenten over de leeftijdsklassen volgt wel hetzelfde patroon: de grootste groep respondenten is tussen de 36 en 50 jaar oud, gevolgd door de groep van 51-65 jaar oud (zie tabel 2.2). In Haarlem hebben relatief veel 65+ers de enquête ingevuld wat verklaart waarom de gemiddelde leeftijd hier iets hoger ligt. De hoogste respons onder jongeren (18-25 jaar) was in Dordrecht.

Leeftijden	IJsselstein		Dordrecht		Rotterdam		Haarlem		Totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
18-25	19	10,2%	24	14,4%	16	10,6%	10	6,0%	69	10,3%
26-35	29	15,5%	21	12,6%	13	8,6%	26	15,7%	89	13,3%
36-50	65	34,8%	73	43,7%	60	39,7%	52	31,3%	250	37,3%
51-65	47	25,1%	32	19,2%	37	24,5%	44	26,5%	160	23,8%
65+	27	14,4%	17	10,2%	25	16,6%	34	20,5%	103	15,4%
Totaal	187	100%	167	100%	151	100%	166	100	671	100%
Gem. leeftijd	47,0		44,7		48,3		50,5		47,6	

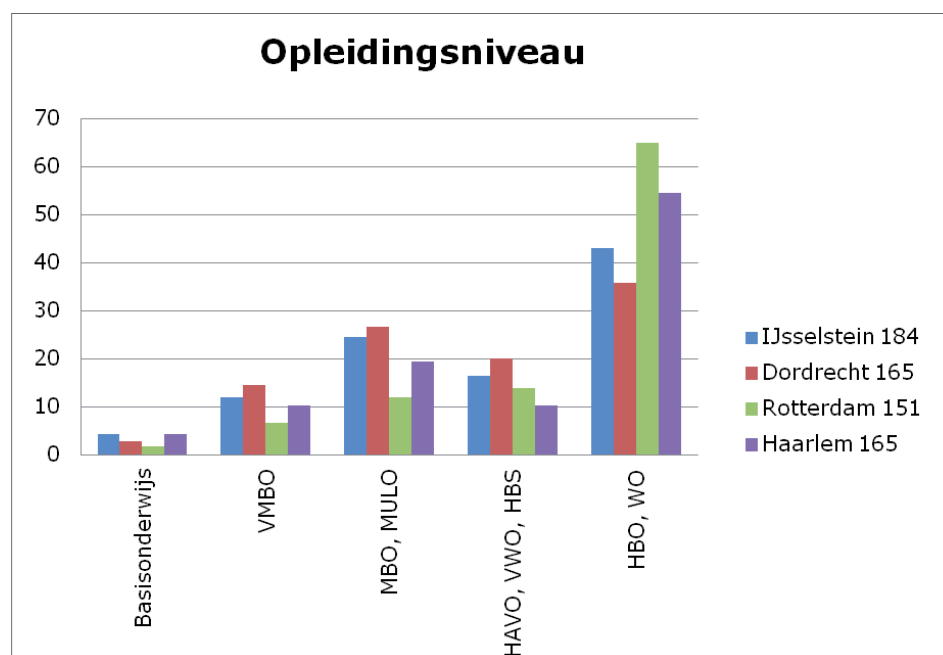
Tabel. 2.2. Gegevens over de leeftijden

De respondenten zijn als groep behoorlijk hoog opgeleid, 49,1% had een HBO of WO opleiding afgerond (zie afb. 2.3). Ter vergelijking, in Nederland als geheel is 18% van de beroepsbevolking hoger opgeleid (CBS Statline 2011). Met name de steekproef in Rotterdam en in iets mindere mate in Haarlem is hoger opgeleid.

2.2 Vrijtijdsbesteding

Aan alle respondenten is gevraagd in welke mate ze in hun vrije tijd doen aan vormen van 'buitenrecreatie', zoals wandelen, fietsen of vissen. Dit zijn immers activiteiten die zij mogelijk ook bij de kasteelruïne kunnen doen. De meest voorkomende 'activiteiten' waren: mensen ontmoeten en ontspannen (zonnen, boekje lezen) (zie tabel 2.4). Ook wandelen en fietsen waren activiteiten die de respondenten regelmatig ondernamen in hun vrije tijd. Wanneer dit wordt vergeleken met het gemiddelde Nederlandse recreatiegedrag, kan worden gesteld dat de respondenten in de steekproef geen 'afwijkend' recreatiegedrag laten zien. Volgens het SCP (2005, p. 29) recreëren Nederlanders gemiddeld 4,5 uur per week, terwijl dat getal voor besteding van vrije tijd aan cultuur net boven de 2 uur ligt. Er blijkt in de steekproef onder de verschillende gevraagde vormen van recreatie nauwelijks samenhang te zijn, er kunnen dus geen duidelijke patronen of groepen activiteiten onderscheiden worden.

Afb. 2.3.
Opleidingsniveau naar
stad in aantallen res-
pondenten

Vervolgens is gevraagd welke rol cultuur speelt in de vrije tijd en vrijetijdsbesteding. Daarbij is zowel naar de 'klassieke' onderdelen van cultuurparticipatie gevraagd (ballet, musea, monumenten en landschappen) als naar meer populaire culturele evenementen (braderie en optochten of bioscoopbezoek). De veronderstelling is dat cultuurparticipatie en dan met name participatie in erfgoedgerelateerde activiteiten selectief is en dat mogelijk lokale kasteelruïnes vooral betekenis hebben voor diegene met een grotere belangstelling voor cultuur. Bioscoopbezoek is de meest voorkomende culturele activiteit, zowel in aantal respondenten dat wel eens een bioscoop bezoekt, als in het aandeel van respondenten dat frequent de bioscoop bezoekt (tabel 2.5). Ook festivals, optochten en kermissen kunnen rekenen op veel bezoekers, maar respondenten bezoeken deze evenementen minder frequent. Het aandeel respondenten dat nooit deelneemt aan een genoemde culturele activiteit is het hoogste bij stadsarchieven en balletvoorstellingen. Deze cijfers zijn in hoge mate overeenkomstig met SCP-gegevens over de cultuurdeelname voor heel Nederland. Ook daarin kan de bioscoop op het hoogste bezoekersaantal rekenen (23,7 miljoen bezoeken in 2003), terwijl het percentage van de bevolking ouder dan 6 jaar dat musea of ballet bezoekt respectievelijk 38% en 4,6% bedraagt (SCP 2009).

Recreatie	Dagelijks		Wekelijks		Maandelijks		Halfjaarlijks		Jaarlijks		Nooit		Totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Wandelen in uw vrije tijd	214	32,0%	212	31,7%	97	14,5%	48	7,2%	12	1,8%	86	12,9%	669	100%
Fietsen in uw vrije tijd	157	23,7%	226	34,1%	99	14,9%	54	8,1%	24	3,6%	103	15,5%	663	100%
Sporten in uw vrije tijd	33	5,0%	234	35,8%	50	7,6%	28	4,3%	13	2,0%	296	45,3%	654	100%
Picknicken in uw vrije tijd	2	0,3%	8	1,2%	46	7,1%	122	18,9%	123	19,1%	344	53,3%	645	100%
Ontspannen in uw vrije tijd	202	30,2%	274	41,0%	107	16,0%	34	5,1%	16	2,4%	35	5,2%	668	100%
Vissen in uw vrije tijd	2	0,3%	17	2,6%	14	2,2%	22	3,4%	17	2,6%	575	88,9%	647	100%
Mensen ontmoeten in uw vrije tijd	217	32,7%	289	43,6%	89	13,4%	22	3,3%	20	3,0%	26	3,9%	663	100%
Rondleiding in uw vrije tijd	1	0,2%	8	1,3%	20	3,1%	98	15,4%	121	19,0%	388	61,0%	636	100%

Tabel. 2.4. Recreatiegedrag voor de gehele streekproef, naar frequentie

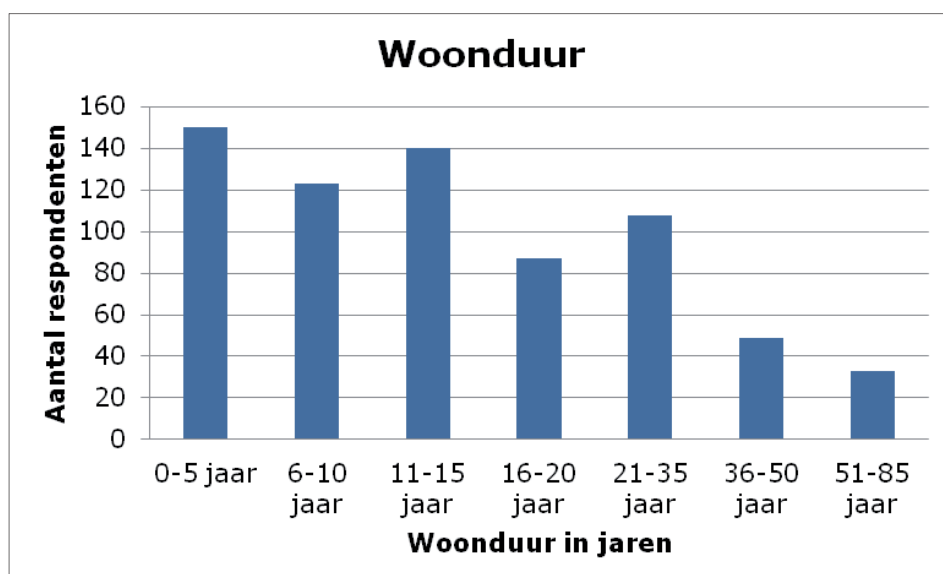
Cultuurdeelname	Dagelijks		Wekelijks		Maandelijks		Halfjaarlijks		Jaarlijks		Nooit		Totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Festival, optochten en kermis	1	0,2%	3	0,5%	48	7,3%	220	33,3%	250	37,8%	139	21,0%	661	100%
Braderie	0	0,0%	5	0,8%	32	4,9%	219	33,3%	247	37,5%	155	23,6%	658	100%
Expositie	1	0,2%	3	0,5%	57	8,9%	154	24,0%	134	20,8%	294	45,7%	643	100%
Concert	0	0,0%	3	0,5%	72	11,0%	174	26,6%	202	30,9%	202	30,9%	653	100%
Buurtbarbecue	0	0,0%	1	0,2%	2	0,3%	43	6,6%	161	24,6%	447	68,3%	654	100%
toneel, musical en ballet	1	0,2%	6	0,9%	48	7,3%	172	26,1%	161	24,5%	270	41,0%	658	100%
Bioscoop	1	0,2%	13	2,0%	151	22,8%	237	35,9%	116	17,5%	143	21,6%	661	100%
Stadsarchief	0	0,0%	4	0,6%	11	1,7%	23	3,5%	55	8,5%	556	85,7%	649	100%
Museum	1	0,2%	4	0,6%	70	10,6%	192	29,1%	208	31,6%	184	27,9%	659	100%
Monumentale/historische gebouwen en/of landschappen	3	,5%	5	,8%	72	10,9%	205	31,2%	188	28,6%	185	28,1%	658	100%

Tabel 2.5. Cultuurdeelname voor de gehele streekproef, naar frequentie

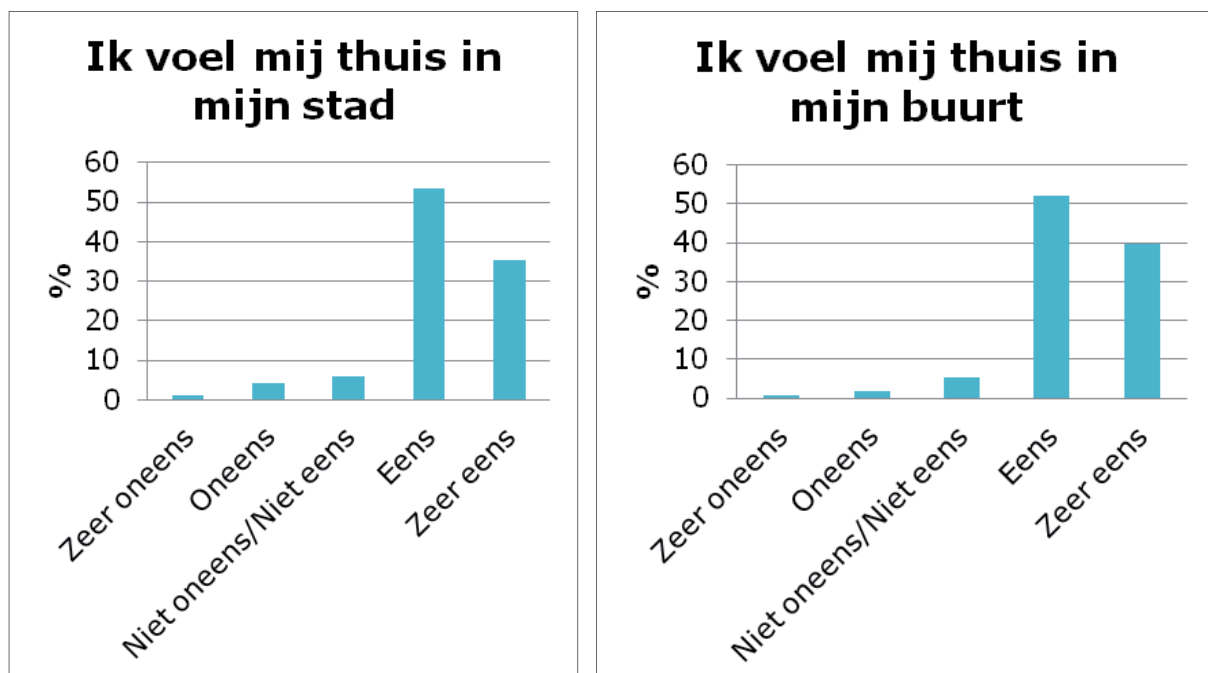
2.3 Verbondenheid met stad en buurt

Net als de leeftijd varieert ook de woonduur enorm, van net 1 jaar tot 85 jaar. Ruim 21% woont nog betrekkelijk kort in de buurt (tot 5 jaar), maar een bijna even grote groep (20%) woont er tussen de 11 en 15 jaar. Dit vertaalt zich in een gemiddelde woonduur van ruim 16 jaar, maar met een hoge standaarddeviatie van ruim 14 jaar, wat ook wel blijkt uit de spreiding die afb. 2.6 laat zien. De gemiddelde woonduur varieert tussen de verschillende steden, van ruim 13 jaar in IJsselstein en 14 jaar in Dordrecht, tot 19 jaar in Rotterdam en tenslotte een gemiddelde woonduur van ruim 20 jaar in Haarlem.

Naar woonduur werd gevraagd omdat het mogelijk van invloed is op de verbondenheid met de buurt en op het gebruik en de verbondenheid met de kasteelruïne. Allereerst werd verwacht dat een hoge gemiddelde woonduur zich zou vertalen naar een grotere verbondenheid met de wijk. Deze verbondenheid is in dit onderzoek gemeten aan de hand van twee stellingen: 'ik voel mij thuis in mijn buurt' en 'ik voel mij thuis in mijn stad'. Over het geheel genomen voelen de respondenten zich inderdaad thuis in hun buurt, slechts 3% geeft aan zich niet verbonden te voelen (zie afb. 2.6). Opvallend is de grote groep (40%) die het zeer eens is met deze stelling. De verbondenheid met de stad is iets minder sterk, maar nog steeds hoog (zie afb. 2.7). Er bestaat echter geen statis-

Afb. 2.6. Woonduur, het aantal jaren dat respondenten in hun huidige buurt wonen, weergegeven in aantallen respondenten per categorie

Afb. 2.7. Verbondenheid met buurt en stad

tisch verband tussen de woonduur en de verbondenheid, wat waarschijnlijk veroorzaakt wordt doordat iedereen, ongeacht de woonduur, een hoge verbondenheid met de buurt of stad voelt. Op de invloed van de woonduur op de betekenis van de kasteelruïne komen we in hoofdstuk 3 terug.

3

Gebruik van ruïnes: recreatie, betekenis en toegankelijkheid

*Ruïne Hillegersberg
(Rotterdam, ZH).
Foto Hans Hageman,
1990.*

3.1 Bekendheid

Allereerst is aan de respondenten gevraagd of zij wisten dat er een ruïne in hun wijk stond. Iets minder dan de helft van de respondenten was hiervan op de hoogte (46,8%), maar deze scores verschilden nogal per stad. Het minst op de hoogte waren de respondenten in Dordrecht, bijna 65% van hen gaf aan *niet* te weten dat er een ruïne in hun wijk stond. De ruïne in Haarlem lijkt veel beter bekend, hier geeft 60% aan wel te weten dat er een ruïne in de wijk staat. De ruïnes in IJsselstein en Rotterdam volgen het beeld van de totale steekproef (respectievelijk 43% en 48% van de geënquêteerde omwonenden is op de hoogte van het bestaan).

Deze cijfers verschillen met de mate waarin de respondenten daadwerkelijk de ruïne van de foto herkennen. De respondenten werd een foto van de ruïne voorgelegd en gevraagd of zij de ruïne kenden. Op deze manier werd voorkomen dat respondenten bij het invullen van de verdere enquête een andere ruïne voor ogen hadden. In totaal herkende 59% van de respondenten de ruïne op de foto. Dat is dus een grotere groep dan de mensen die van het bestaan af zegt te weten. Verschillende geluiden werden gehoord bij het invullen van deze vragen. Sommige respondenten hadden bij de eerste van de twee vragen een andere ruïne, elders in de wijdere omgeving, in gedachten. Andere respondenten vonden dat de getoonde ruïne niet echt in 'hun buurt' stond. En dan waren er ook nog respondenten die het object wel van de foto (her)kenden, maar het niet duidelijk in hun hoofd hadden als een ruïne (oh, dat ding). De mate waarin de ruïne van de foto herkend werd, verschilde sterk per ruïne. Van de respondenten in IJsselstein herkende 75% de toren van de foto en in Haarlem herkende 63% de ruïne van de foto. De ruïnes in Dordrecht en Rotterdam werden door een veel kleinere groep respondenten herkend, respectievelijk 46% en 48%.

Wanneer er gekeken wordt naar mogelijke verklaringen voor de herkenning van de ruïne, kan een aantal factoren worden aangewezen. De eerste daarvan is woonduur, oftewel de tijd dat men in de wijk woont. Woonduur heeft enige invloed op het herkennen

Ruïne van Brederode (Santpoort), een van Nederlands meest bekende ruïnes. Tekening van V. Bing, 1850.

- 2 De verbanden worden berekend aan de hand van rangcorrelatie, een maat die aangeeft in hoeverre er sprake is van samenhang. De waarde van deze maat kan tussen de 0 en 1 liggen, waarbij 0 staat voor geen samenhang en 1 voor een perfecte samenhang. De scores zijn als volgt te interpreteren: tot 0,1 geen verband, tussen 0,1 en 0,3 zwak verband, tussen 0,3 en 0,5 matig sterk verband, tussen 0,5 en 0,7 sterk verband, en boven de 0,7 een zeer sterk verband.

van de ruïne (0,261)². Opvallend is dat dit verband het sterkste is in Dordrecht (0,400). Een andere verklarende variabele in de herkenning van de ruïne is leeftijd. Die heeft een matig zwakke invloed (0,284) op de mate van herkenning. Dit betekent dat oudere respondenten de ruïne over het algemeen vaker herkennen dan jongeren. Wel bestaat er ook enige samenhang tussen woonduur en leeftijd (oudere mensen wonen over het algemeen langer in de wijk) waardoor het effect van deze twee afzonderlijke factoren waarschijnlijk min of meer hetzelfde betekent.

Een andere factor waarvan verwacht werd dat deze invloed zou hebben op de herkenning van ruïnes is cultuurdeelname. In dit onderzoek blijkt echter nauwelijks een samenhang te bestaan tussen herkenning en cultuurparticipatie (0,188). Omdat er ook geen verband bleek te bestaan tussen cultuurparticipatie en de drie meest voorkomende vormen van recreatief gebruik van de ruïne (wandelen, fietsen en ontspannen, zie §3.2) kan er dus niet zomaar geconcludeerd worden dat cultuurparticipatie van invloed is op het lokale gebruik van een ruïne. Mogelijk vindt een aanzienlijk deel van de cultuurparticipatie van respondenten plaats buiten de eigen omgeving, in de vakantie. Dit is een vermoeden wat eerder al in de literatuur werd uitgesproken (Munsters 2001). In de volgende paragrafen worden factoren verkend die mogelijk invloed hebben op het bezoek aan en de binding met de ruïne.

3.2 Recreatie bij de ruïne

Het daadwerkelijke fysieke gebruik van de ruïne is gemeten aan de hand van twee vragen, een over de bezoekfrequentie en een over recreatiegedrag nabij de ruïne. Respondenten die de ruïne herkenden,³ werd allereerst gevraagd om aan te geven hoe vaak ze de ruïne bezochten en vervolgens in hoeverre ze in de directe omgeving van de ruïne wandelden, fietsten, sportten (als hardlopen of wielrennen), picknickten, ontspannen (boek lezen of zonnen), visten, mensen ontmoetten of een rondleiding volgden. Respondenten die de ruïne niet van de foto herkenden, hoefden deze vragen niet in te vullen, maar een klein aantal (2) heeft dat toch gedaan. Van de 406 respondenten die de vraag invulden ‘hoe vaak bezoekt u de kasteelruïne?’ zeggen er 208 nooit gebruik te maken van de ruïne en 108 respondenten komen er hooguit een keer per jaar.

- 3 Aangenomen werd dat als respondenten de ruïne niet herkenden van de foto, zij er dus ook niet recreëerden.

Afb. 3.1.
Bezoekfrequentie van de kasteelruïne naar stad, in aantallen respondenten

Activiteit	nooit	soms ⁴	regelmatig	totaal
Wandelen	48	44	81	173
Fietsen	53	29	79	161
Mensen ontmoeten	83	36	32	151
Ontspannen	96	27	21	144
Sporten	109	11	20	140
Picknicken	102	27	11	140
Rondleiding	107	34	7	148
Vissen	122	5	1	128

4 De categorie 'soms' bestaat uit jaarlijks en halfjaarlijks. De categorie 'regelmatig' is maandelijks en frequenter.

Tabel 3.2. Vormen en frequentie van recreatie bij de kasteelruïne

Wanneer dat wordt opgesplitst naar de vier steden dan blijkt dat alleen Haarlem echt frequent bezocht wordt: 42 respondenten geven aan de ruïne maandelijks of vaker te bezoeken, zie afb. 3.1.

Om meer zicht te krijgen op hoe de kasteelruïne gebruikt wordt, is vervolgens het bezoek gekoppeld aan verschillende vormen van openluchtrecreatie. Slechts een kleine groep bezoekers (41) geeft aan de ruïne tijdens een rondleiding te bezichtigen. De overige bezoekers doen de ruïne vooral aan tijdens een wandeling of een fietstocht. Deze twee activiteiten worden zowel door de meeste respondenten als het meest frequent gedaan: 125 respondenten wandelen er tenminste een keer per jaar en 108 fietsen er tenminste een keer per jaar (tabel 3.2). Gevist werd er nauwelijks bij de ruïnes (6 respondenten), maar niet alle ruïnes bieden daar ook gelegenheid toe. De activiteiten die bij de vier ruïnes worden ondernomen, verschillen weinig van elkaar. Haarlem laat een hogere frequentie zien voor de meeste activiteiten vergeleken met de andere drie ruïnes.

Het lijkt er op dat mensen die een bepaalde activiteit bij de ruïne ondernemen, ook geneigd zijn andere gelijksoortige activiteiten in de buurt van de ruïne te ondernemen. Dit geldt niet voor alle soorten recreatie, maar respondenten die er wandelen, lijken er ook vaker met de fiets te komen, er vaker te ontspannen en er vaker mensen te ontmoeten. Respondenten die er ontspannen, wandelen er dus vaker, picknicken er vaker en ontmoeten er vaker andere mensen. Ondanks dat er duidelijk verbanden waren tussen de verschillende activiteiten die respondenten bij de ruïne zeiden te doen, bleek het niet mogelijk⁵ om in al deze activiteiten twee of drie duidelijke activiteitencombinaties te onderscheiden. Wel lijkt het erop dat het volgen van een rondleiding een andersoortige activiteit is dan de andere genoemde opties. Dat is ook niet zo verwonderlijk: zouden respondenten vaak dezelfde rondleiding volgen, als deze al bij de ruïne wordt georganiseerd?

5 De samenhang tussen de verschillende onderdelen was hiervoor niet hoog genoeg, er waren slechts matig sterke verbanden.

Stelling	zeer oneens		Oneens		Niet oneens / niet eens		Eens		Zeer eens		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Ik vind dat de kasteelruïne een belangrijk gebouw vormt in de omgeving	23	3,7%	83	13,3%	272	43,5%	205	32,7%	43	6,9%	626	100%
Ik vind de kasteelruïne een belangrijk herkenningspunt	60	9,6%	169	27,0%	279	44,6%	97	15,5%	21	3,4%	626	100%
Ik heb fijne herinneringen aan de kasteelruïne	77	12,7%	127	20,9%	285	47,0%	101	16,6%	17	2,8%	607	100%
Ik vind dat de kasteelruïne opvalt	119	19,2%	224	36,2%	191	30,9%	70	11,3%	15	2,4%	619	100%

Tabel 3.3. Stellingen over verbondenheid met de kasteelruïnes

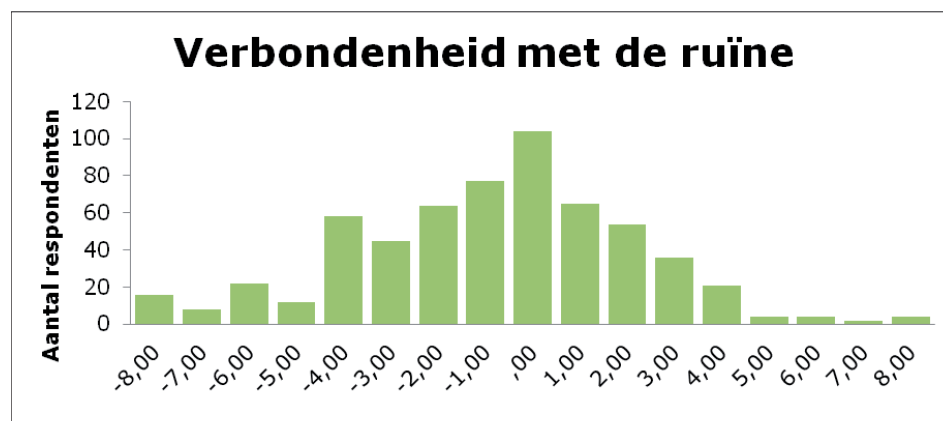
Het daadwerkelijke gebruik van de kasteelruïne en zijn directe omgeving is dus laag en lijkt neer te komen op ruim een kwart van de respondenten. Wanneer er gekeken wordt naar factoren die de recreatiedeelname en vormen van reactie bij de ruïne kunnen verklaren, komt een aantal oorzaken naar voren. Tussen ontspannen bij de ruïne en het opleidingsniveau bestaat een zwak negatief verband (-0,166), wat betekent dat hoger opgeleide respondenten minder vaak bij de ruïne ontspannen. Het volgen van een rondleiding bij de ruïne bleek te worden beïnvloed door de cultuurparticipatie (0,226): mensen met een hogere cultuurparticipatie volgen vaker een rondleiding bij de ruïne.

Overigens speelt, zeker voor activiteiten waarvan de actieradius groot is, mogelijk ook mee dat de ruïne te dichtbij huis kan zijn: een omwonende die een middagje gaat fietsen zal niet binnen 1,5 km al in de remmen knijpen om te gaan picknicken.

3.3 Verbondenheid met de kasteelruïne

In dit onderzoek werd niet alleen fysiek gebruik van de kasteelruïne gemeten, maar ook de betekenis in de vorm van verbondenheid met de ruïne. Aan de respondenten werd, aan de hand van een viertal stellingen, gevraagd of zij zich verbonden voelden met de ruïne.

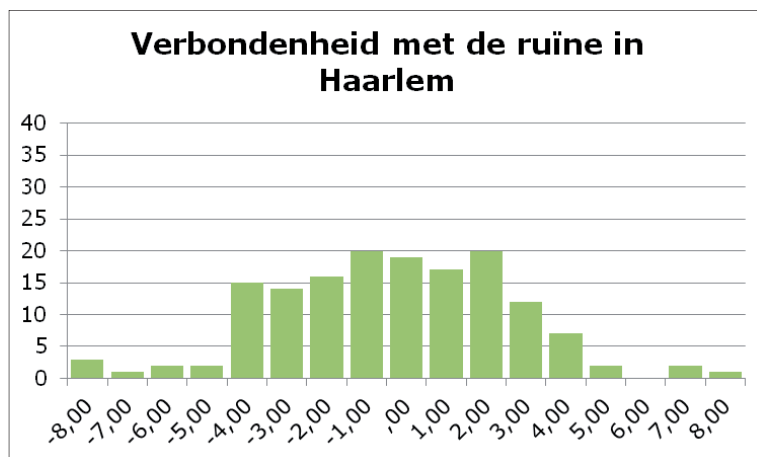
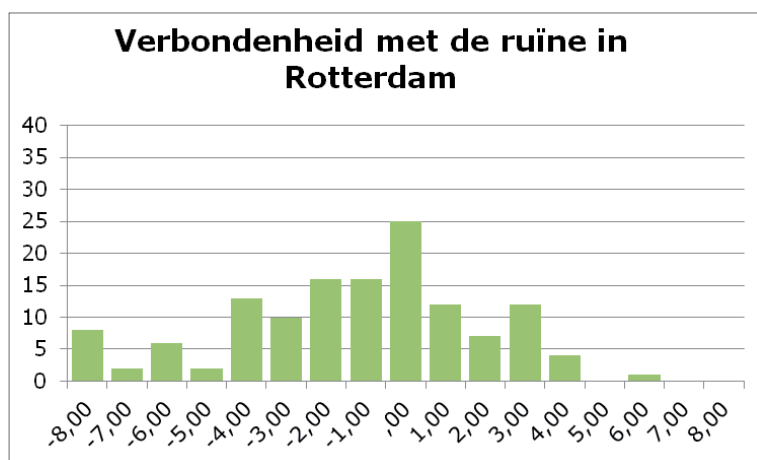
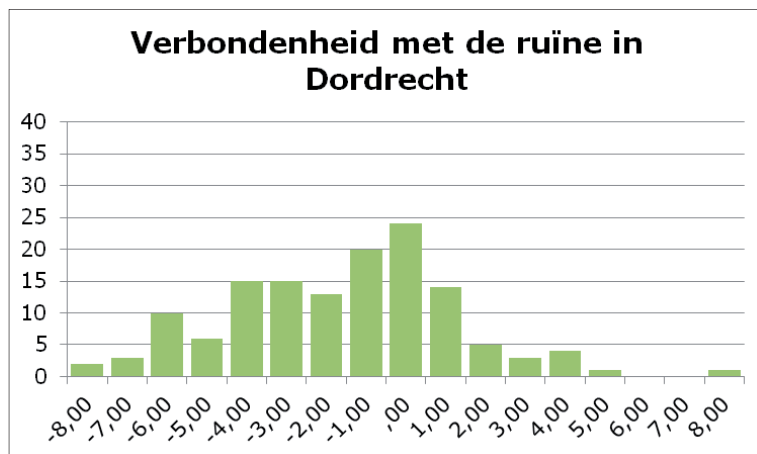
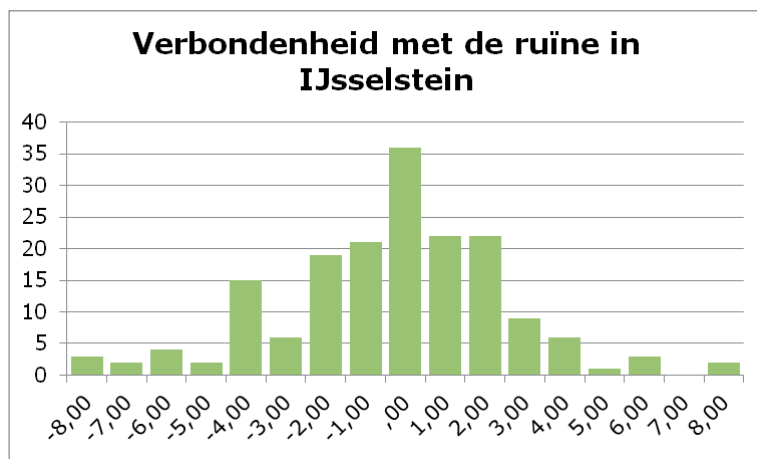
Afb. 3.4.
Mate van verbondenheid met de ruïne van alle respondent, in aantallen respondenten.

Respondenten konden op een vijfpuntsschaal aangeven in hoeverre ze het eens waren met deze stellingen. Ongeveer een derde van de respondenten vindt dat de ruïne een belangrijk gebouw vormt in de omgeving (tabel 3.3). Op de andere stellingen reageert slechts 19% of zelfs 13% instemmend. De grootste groep respondenten reageert met niet eens/niet oneens op deze stellingen. Qua opvallendheid scoren de ruïnes het minst, hier is de grootste groep respondenten van mening dat de ruïnes niet opvallen. Wanneer er per respondent een score wordt berekend over deze vier stellingen samen dan ontstaat de mate van verbondenheid op een schaal van -8 tot 8 (Cronbach's Alpha 0,798), zie afb. 3.4. Van de 608 respondenten van wie de score was te berekenen, waren er slechts tien zeer verbonden (score van 6 of hoger). Daar tegenover staan 45 respondenten die zeer negatief (-6 of lager) reageerden op de stellingen. De gemiddelde mate van verbondenheid van alle respondenten was -0.83.

Activiteit	IJsselstein	Dordrecht	Rotterdam	Haarlem
Gemiddelde score voor binding met de ruïne	-0,31	-1,59	-1,27	-0,35

Tabel 3.5. Gemiddelde score per stad voor de vier opgetelde stellingen over binding

Afb. 3.6.

Mate van binding met de kasteelruïne per stad, in aantallen respondenten

Tussen de verschillende ruïnes bestaan enige verschillen, zoals wel blijkt uit de vorm van de grafieken in afb. 3.6. In Haarlem en IJsselstein vonden relatief meer respondenten die het gebouw herkenden het object belangrijk dan in Rotterdam en Dordrecht. Verder valt op dat in Haarlem (relatief) veel meer respondenten fijne herinneringen hadden aan de ruïne, terwijl in IJsselstein meer respondenten het een opvallend gebouw vinden (toren). Maar de algemene uitkomst is niet anders: over het algemeen voelen de respondent weinig verbondenheid bij de ruïne. In Rotterdam en Dordrecht zijn relatief meer zeer negatieve respondenten (16 en 15 in totaal), terwijl in IJsselstein en Haarlem de meeste zeer positieve respondenten gevonden werden (5 en 3). De gemiddelden per stad zijn alle negatief (zie tabel 3.5).

Er blijkt een redelijk sterk verband te bestaan tussen herkenning en mate van verbondenheid (0,365), sterker nog dan tussen bezoek en verbondenheid (0,311). Er zijn duidelijke verschillen tussen de vier ruïnes. Haarlem scoort het hoogste op de relatie tussen herkenning en verbondenheid (0,405), IJsselstein scoort hier beduidend lager (0,286).

Op basis van de verzamelde gegevens kunnen enkele factoren worden aangewezen die een (beperkte) verklaring leveren voor de binding met de ruïne. De sterkste relatie die verklaart waar de binding met de ruïne op gebaseerd kan zijn, naast de eerder besproken herkenning, is die met cultuurparticipatie (0,258)⁶, maar ook dit verband

⁶ Voor deze berekening is gebruik gemaakt van Pearson's correlatiecoëfficiënt omdat de beide variabelen op basis van meerdere stellingen konden worden berekend. De interpretatie van deze maat is echter gelijk aan die van Spearmans rangcorrelatie, die hierboven veelvuldig werd gebruikt.

Stelling	Zeer oneens		Oneens		Niet oneens/ Niet eens		Eens		Zeer eens		Totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Ik vind de kasteelruïne mooi	2	0,9%	12	5,1%	66	28,2%	139	59,4%	15	6,4%	234	100%
Ik vind de omgeving van de kasteelruïne mooi	7	3,0%	29	12,4%	39	16,7%	123	52,6%	36	15,4%	234	100%
Ik vind dat de kasteelruïne in de omgeving past	3	1,3%	19	8,1%	43	18,2%	145	61,4%	26	11,0%	236	100%
Ik ben tevreden met de huidige staat waarin de kasteelruïne verkeert	9	3,9%	38	16,4%	85	36,6%	88	37,9%	12	5,2%	232	100%
Ik heb over het algemeen een positieve indruk van de kasteelruïne	4	1,7%	15	6,5%	67	29,0%	126	54,5%	19	8,2%	231	100%

Tabel 3.7. Waardering van respondenten die de ruïne herkenden

is niet meer dan matig zwak. Hieruit blijkt dat als respondenten cultureel geïnteresseerd zijn, zij ook een sterkere binding met de ruïne zullen hebben. Daarnaast blijkt dat woonduur ook enige invloed heeft op de mate waarin de respondenten zich verbonden voelen met de ruïne (0,213). Hier scoort Rotterdam beduidend lager dan de anderen (0,175), de woonduur heeft hier dus een beperktere invloed op de mate van verbondenheid met de kasteelruïne. Binding met de stad of buurt blijkt nauwelijks van invloed te zijn op de binding met de kasteelruïne. Wanneer de binding met de stad en de wijk wordt samengevoegd tot een maat van lokale binding en vervolgens wordt afgezet tegen de binding met ruïne, dan wordt slechts een zeer bescheiden verband gevonden (0,1164). De ruïnes lijken daarom nauwelijks een rol te spelen in de binding met de buurt en vice versa. Er blijken wel verschillende vormen van recreatie verklarend te zijn voor de binding met de ruïne. Er bestaat een samenhang tussen wandelen (0,232), picknicken (0,174) en ontspannen (0,225) bij de ruïne en de binding met het object. In al deze gevallen mag er hier vanuit gegaan worden dat een frequenter recreatief bezoek leidt tot een hogere binding. Een laatste factor die van invloed is gebleken, is de waardering van de ruïne. Deze waardering is gemeten aan de hand van een vijftal stellingen, zoals getoond in tabel 3.7, waarin gevraagd werd naar het oordeel over verschillende kenmerken van de ruïnes. Deze waardering blijkt ten dele te worden gestuurd door de frequentie waarmee de ruïne wordt bezocht: voor de groepen die soms of regelmatig de ruïne bezoeken, bleek een positief verband te bestaan (0,256). Naarmate men de ruïne dus vaker bezoekt, zal men deze meer waarderen. De binding met de ruïne wordt eveneens positief beïnvloed door de waardering: hier bestaat een zwak positief verband van 0,209.

3.4. Geschiktheid en toegankelijkheid van de ruïne

In de voorgaande paragrafen werden de binding met de ruïne en de recreatie bij de ruïne bekeken. Mogelijk bestaat er ook een verband tussen het algemene recreatiepatroon van een respondent en de vraag of de respondent bij de ruïne recreëert. In andere woorden: is de ruïne wel de geschikte plaats voor mensen om te recreëren? Er is een beperkte samenhang tussen recreatie bij de ruïne en elders, maar de verbanden variëren tussen 0,28 en 0,38 – wat niet meer dan matig zwak is. Alleen voor ontspannen is er geen verband te vinden tussen wel eens ontspannen (zonnen, lezen) en dat bij de ruïne doen. Als deze cijfers nader worden bekeken, dan blijkt voor wandelen dat zowel voor Dordrecht als Haarlem de uitkomst betekent dat een deel van de mensen die regelmatig wandelt dat ook bij de ruïne doet. Hetzelfde doet zich voor bij fietsen in Haarlem en IJsselstein, men fietst dan mogelijk ook langs de ruïne. Voor sporten, picknicken en het volgen van een rondleiding kan het gevonden statistische verband worden verklaard door de redenatie om te keren: er is een grote groep respondenten die deze activiteiten sowieso niet doet. Zij doen deze activiteit dus ook niet bij de ruïne.

Omdat er enige variatie is tussen het algemene recreatiegedrag en recreatief gebruik van de ruïne, is het interessant om te verkennen of aspecten van de ruïne daar aan bijdragen – oftewel is de ruïne geschikt en toegankelijk voor recreatie en hoe oordelen de respondenten daarover?

De studenten hebben de ruïnes tijdens hun bezoeken geobserveerd, gefotografeerd en aantekeningen gemaakt over de toegankelijkheid van het terrein, de aanwezigheid van wandel- of fietspaden en de informatievoorziening ter plekke. Een aantal van de door de studenten gemaakte situatiefoto's van de ruïnes zijn opgenomen in afb. 3.9 - 3.12.

Deze foto's schetsen een beeld van de ligging van de kasteelruïne. De studenten oordeelden op basis van hun observaties dat de kasteelruïne van Haarlem goed toegankelijk was, dat die van Dordrecht en IJsselstein voldoende toegankelijk waren en dat de kasteelruïne in Rotterdam slechts beperkt toegankelijk was vanwege de ligging op een begraafplaats.

De ruïne van Huis ter Kleef in Haarlem (afb. 3.12) scoorde dus het beste. Deze ruïne ligt in de Stadskweektuinen van Haarlem. Er is een duidelijke toegangsweg, er zijn wandel- en fietspaden naar en over de ruïne en de ruïne is vrij toegankelijk. Daarbij ligt de ruïne in een woonwijk, net buiten de oude binnenstad. De zichtbaarheid van de ruïne was minder: deze bult te herkennen als een kasteelruïne vraagt om lokale kennis of een groot voorstellingsvermogen.

De ruïne van Kasteel IJsselstein (afb. 3.11) kent wel een toegangsweg, maar het pad naar

Afb. 3.8. Impressies van de toegankelijkheid en informatievoorziening van de ruïne Huis te Merwede (Dordrecht).
Bron: alle foto's zijn gemaakt door de studenten die deelname aan het leeronderzoek over kasteelruïnes

Afb. 3.9. Impressies van de toegankelijkheid en informatievoorziening van de ruïne Hillegersberg (Rotterdam)

en om de ruïne heen loopt dood in struikgewas of prikkeldraad. De ruïne en het terrein erom heen zijn niet vrij toegankelijk. De ruïne is onderdeel van het Stadsmuseum van IJsselstein en dus gebonden aan specifieke openingstijden. De studenten vonden de zichtbaarheid van deze ruïne beperkt, want de resterende kasteeltoren wordt omgeven door hoge bomen. De seizoenen hebben waarschijnlijk invloed op de zichtbaarheid, in de winter dragen de loofbomen bij de kasteelruïne geen blad en zou de ruïne dus beter zichtbaar kunnen zijn. Dit zou verklaren waarom veel respondenten de ruïne wel een opvallend gebouw vonden. De ruïne ligt dichtbij de historische kern van IJsselstein en bijna de gehele bebouwde kom behoort tot de straal van 1,5 kilometer die in dit onderzoek definieert wie omwonenden van de ruïne zijn.

De ruïne van Huis te Merwede (afb. 3.9) is goed toegankelijk. Er is een parkeerplaats met een groot informatiebord, en er loopt een wandelpad, het Heer Danielspad, over het terrein waar ook een picknicktafel en een prullenbak staan. De zichtbaarheid van de ruïne is vanaf de weg beperkt, vanaf de Merwede is de ruïne wel goed zichtbaar. Waar de ruimte rondom de ruïne en de ligging aan de Merwede zich goed lijken te lenen voor wandelen of picknicken, is de ruïne in de loop van de tijd toch wat in een ‘verloren hoekje’ terecht gekomen. De ruïne ligt niet centraal in bewoond gebied, maar op de kop van de kade, omgeven door industrie en een penitentiële inrichting en nabij een brug.

De ruïne van Hillegersberg (afb. 3.10) ligt op de begraafplaats van het Rotterdamse stadsdeel Hillegersberg-Noord. Deze begraafplaats heeft een duidelijke toegangsweg en de ruïne zelf is bereikbaar via paden, weliswaar langs graven. De zichtbaarheid van de ruïne vanaf de weg is minder en de ruïne is alleen toegankelijk als de begraafplaats open is. Omdat de ruïne op een begraafplaats staat, is dit niet een plek die zich bij uitstek leent voor allerlei vormen van recreatie.

Er is ook aan de respondenten gevraagd hoe zij oordeelden over de toegankelijkheid, uiterlijk, voorzieningen en onderhoud van de ruïne. Deze vraag is alleen ingevuld door respondenten die de ruïne wel eens bezoeken of bezocht hebben. Op een vijfpuntsschaal konden respondenten aangeven in hoeverre ze het eens waren met de stellingen. In 12 stellingen werd zo gevraagd naar het oordeel van de respondenten over toegankelijkheid, recreatievoorzieningen en onderhoud (tabel 3.12).

Er blijkt een grote interne samenhang te bestaan tussen deze stellingen (Alpha 0,831). Dat betekent dat de respondenten de stellingen consistent hebben ingevuld en dat de stellingen kunnen worden opgesteld tot een maat die hun oordeel over de geschiktheid van de kasteelruïne en zijn directe omgeving voor recreatie meet. Voor alle ruïnes samen komt dit oordeel uit op 4,3. Op een schaal van -24 tot 24 is dat betrekkelijk laag. Opvallend is het verschil in oordeel per ruïne. Haarlem en Rotterdam scoren aanzienlijk beter, met respectievelijk 6,67 en 6,74 gemiddeld. Over de mogelijkheden die de ligging van de kasteelruïne in de Stadskweektuinen van Haarlem lijkt te bieden zijn de respondenten tevreden.

In Rotterdam lijkt de hoge score geïnterpreteerd te moeten worden als dat de huidige bezoekers tevreden zijn over hoe de ruïne nu ingepast is op de begraafplaats. Tijdens het

Afb. 3.10. Impressies van de toegankelijkheid en informatievoorziening van de ruïne kasteel IJsselstein (IJsselstein)

Afb. 3.11. Impressies van de toegankelijkheid en informatievoorziening van de ruïne Huis ter Kleef (Haarlem)

enquêteren kwamen hier namelijk regelmatig reacties die er op duiden dat men veel activiteiten of voorzieningen niet bij een begraafplaats vond passen. In Dordrecht bleek het aantal bezoekers beperkt en zij oordelen ook niet erg positief over de geschiktheid van de kasteelruïne voor recreatie (-0,75). Ook in IJsselstein is de gemiddelde beoordeling van de geschiktheid licht negatief (-0,51).

Tot slot is onderzocht of de gepercipieerde geschiktheid van de ruïne voor recreatieve activiteiten van invloed is op de waardering van de ruïne. Immers, als iemand de ruïne als toegankelijk en geschikt beleeft, zal deze omwonende de ruïne mogelijk ook meer waarderen. Er bleek een sterk verband te bestaan tussen deze factoren, de samenhang is 0,7 (Pearson) waaruit blijkt dat de geschiktheid een belangrijke bepalende factor is voor de waardering van de ruïne. Het verband is positief, wat betekent dat iemand die de geschiktheid positiever beoordeelt de ruïne ook meer zal waarderen.

3.5. Informatie

Onderdeel van de toegankelijkheid van de kasteelruïnes is ook de beschikbaarheid van informatie over de ruïne, zowel in situ als in lokale media of in het lokale VVV kantoor. Ook daarmee wordt de ruïne ontsloten. De studenten hebben de lokaal beschikbare informatie geïnventariseerd, zowel door bij de ruïne te zoeken naar informatieborden of rondleidingen, door een bezoek aan de lokale VVV-balie en door te zoeken in lokale media. Zij concludeerden dat de informatievoorziening van de ruïnes beperkt is. Bij de ruïnes van Dordrecht en Rotterdam was een informatiebord aanwezig. Het informatiebord in Dordrecht was veruit het uitgebreidst (zie afb. 3.8). Het bord in Rotterdam was een welbekend bruin ANWB-bord dat slechts ruimte bood aan een beperkte hoeveelheid

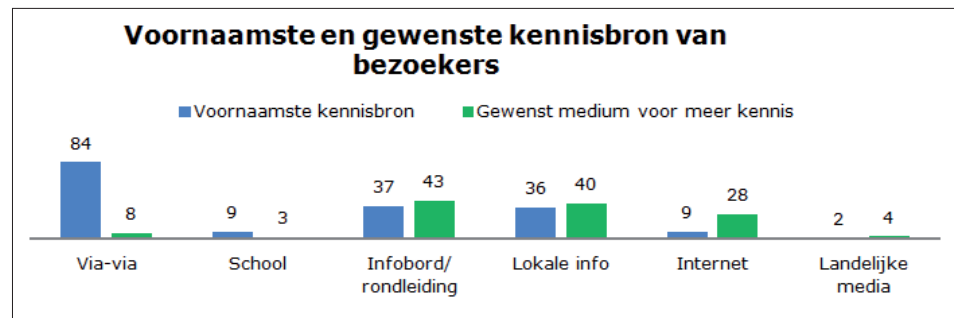
Stelling	Zeer oneens		Oneens		Niet oneens/ Niet eens		Eens		Zeer eens		Totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Ik vind de kasteelruïne goed toegankelijk voor publiek	3	1,7%	31	18,0%	36	20,9%	88	51,2%	14	8,1%	172	100%
Ik vind de omgeving van de kasteelruïne veilig	4	2,2%	14	7,9%	57	32,0%	94	52,8%	9	5,1%	178	100%
Ik vind de omgeving van de kasteelruïne stil	2	1,1%	14	7,9%	58	32,8%	90	50,8%	13	7,3%	177	100%
Ik vind het bezoek aan de kasteelruïne leerzaam	2	1,1%	22	12,6%	66	37,7%	75	42,9%	10	5,7%	175	100%
Ik ben tevreden met de aanwezige wandelpaden rondom de kasteelruïne	3	1,7%	31	17,8%	51	29,3%	82	47,1%	7	4,0%	174	100%
Ik ben tevreden met de aanwezige fietspaden rondom de kasteelruïne	8	4,7%	38	22,5%	70	41,4%	47	27,8%	6	3,6%	169	100%
Ik ben tevreden met de aanwezige verlichting rondom de kasteelruïne	4	2,3%	23	13,3%	85	49,1%	56	32,4%	5	2,9%	173	100%
Ik ben tevreden met de hoeveelheid groen rondom de kasteelruïne	1	0,6%	22	12,4%	39	22,0%	101	57,1%	14	7,9%	177	100%
Ik ben tevreden met de aanwezige bankjes en/of picknicktafels rondom de kasteelruïne	3	1,7%	43	25,0%	61	35,5%	57	33,1%	8	4,7%	172	100%
Ik vind dat de wandel- en fietspaden rondom de kasteelruïne goed onderhouden worden	2	1,2%	19	11,0%	80	46,2%	63	36,4%	9	5,2%	173	100%
Ik vind dat de verlichting en de bankjes en/of picknicktafels goed onderhouden worden	2	1,2%	22	12,8%	96	55,8%	47	27,3%	5	2,9%	172	100%
Ik vind dat het aanwezige groen rondom de kasteelruïne goed onderhouden wordt	2	1,1%	21	12,0%	49	28,0%	88	50,3%	15	8,6%	175	100%

Tabel 3.12. Stellingen over geschiktheid van de ruïne voor recreatie, zoals beantwoord door bezoekers.

informatie. Bij de ruïne in IJsselstein troffen de studenten een klein informatiebord aan dat niet in erg goede staat was en daarnaast een standaard voor een groter bord dat niet het hele jaar door op deze standaard geplaatst is. In Haarlem konden zij geen bord vinden. Over de ruïne in IJsselstein is op andere manieren wel lokaal informatie te krijgen. Er worden rondleidingen georganiseerd en de lokale VVV beschikt over foldermateriaal.

Gevraagd is aan de bezoekers van de ruïnes waar zij hun huidige kennis van de plaatselijke ruïne vandaan hadden. Slechts 177 bezoekers vulden deze vraag in. De meeste van hen, 84, gaven aan dat ze de informatie via-via hadden verworven (zie afb 3.13). Nog eens 37 respondenten gaven aan hun informatie van een rondleiding of informatiebord te hebben en 36 respondenten hadden hun informatie via VVV, flyers of lokale media verkregen. Op de vraag of ze meer informatie wensten, antwoordden 186 respondenten. De respondenten hebben geen zeer uitgesproken behoefte aan meer informatie: de grootste groep van hen, 68, geeft aan weinig behoefte aan meer informatie te hebben en 49 respondenten hebben helemaal geen behoefte. Slechts 9 respondenten hebben veel

Afb.3.13.
Informatiegebruik en behoefte: De blauwe staven geven aan hoe de 177 respondenten aan hun informatie kwamen en de groene hoe 126 daarvan meer informatie zouden willen ontvangen.

behoefte en 62 enige behoefte aan meer informatie. De bovenstaande figuur laat zien hoe de respondenten de informatie aangeboden zouden willen krijgen. Deze vraag hoefde natuurlijk niet ingevuld te worden door de respondenten die geen behoefte hadden aan meer informatie. In populariteit doen informatieborden of rondleidingen en lokale bronnen (VVV, lokale media) nauwelijks voor elkaar onder. Opvallend is dat er ook 28 respondenten zijn die op Internet meer informatie zouden willen vinden.

4

Niet-gebruikers: motivatie, belang

*Toren van Kasteel
IJsselstein (IJssel-
stein, Utrecht).
Foto Peter van der
Wielen, 2010.*

Wat weten we over de respondenten die de kasteelruïne niet gebruiken? Het niet-gebruik bestaat feitelijk uit twee verschillende groepen, respondenten die niet eens van het bestaan van de ruïne afwisten (niet-herkenners) en respondenten die het object wel (her)kennen van de foto, maar niet bezoeken (niet-bezoekers). Van alle 690 respondenten gaven 276 respondenten aan de ruïne niet te herkennen, 18 respondenten vulden deze vraag niet in. Vraag 12, 'Hoe vaak bezoekt u de ruïne', werd slechts door 406 respondenten ingevuld, omdat respondenten die de ruïne niet herkenden deze vraag mochten overslaan. Van de respondenten die de ruïne wel van de foto herkenden, bezochten 208 de kasteelruïne nooit. De groep niet-herkenners is relatief groot in Dordrecht en Rotterdam, de groep niet-bezoekers is behoorlijk groot in IJsselstein. Dit duidt erop dat er verschillen zijn in de omwonenden of in de locatie en gebruiksmogelijkheden van de kasteelruïne.

	IJsselstein	Dordrecht	Rotterdam	Haarlem	Totaal
Niet herkennen	48	89	77	62	276
Herkennen	141	76	73	106	396
Subtotaal vraag 8 (herkennen)	189	165	150	168	572
Nooit bezoeken	92	60	39	17	208
soms bezoeken	51	16	28	60	155
Regelmatig bezoeken	1	4	9	29	43
Subtotaal vraag 12 (bezoek)	144	80	9	29	406

Tabel 4.1. De steekproef verdeeld in gebruik en niet-gebruik.

[Vraag 8 is door 18 respondenten niet ingevuld. De groep 'herkenners' is 396 respondenten en daarmee 10 respondenten kleiner dan de respons op vraag 12].

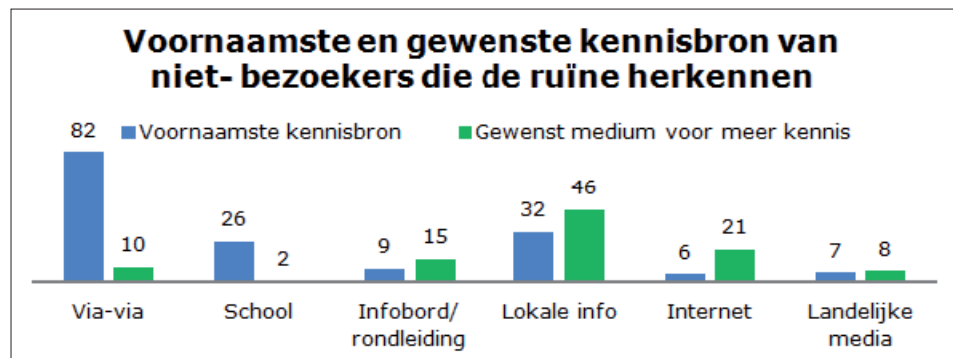
De eerste vraag is of de verschillende groepen 'niet-gebruikers' bepaalde persoonskenmerken delen. We zagen eerder al dat er een verband was tussen leeftijd en herkennen: ouderen herkenden de ruïne vaker. Een dergelijk verband was er niet tussen bezoeken en leeftijd. Er is dus geen leeftijdsverschil gevonden tussen de herkenners die de ruïne wel en niet daadwerkelijk bezoeken. Het opleidingsniveau bleek niet van invloed op herkennen of op bezoeken. Hierbij kan meespelen dat de totale steekproef relatief hoog opgeleid is.

Welke redenen hebben niet-bezoekers voor het niet-bezoeken van de kasteelruïne? Niet-bezoekers werd gevraagd om de voor hen meest belangrijke twee redenen om er niet te komen aan te kruisen. Door een fout in de routing is deze vraag mogelijk vooral door niet-herkenners ingevuld en veel minder door niet-bezoekers die de ruïne wél herkennen. Dit zou meteen verklaren waarom het meest gekozen antwoord is dat men niet van het bestaan van de kasteelruïne af weet (tabel 4.2). Zo'n antwoord past namelijk niet echt bij respondenten die de ruïne

	IJsselstein	Dordrecht	Rotterdam	Haarlem	Totaal
Ik weet niet van het bestaan van de ruïne af	43	75	65	51	234
Ik ben niet geïnteresseerd in de ruïne	52	52	23	20	147
Er zijn onvoldoende wandel- en fietspaden rondom de ruïne	9	14	12	3	32
Er is onvoldoende verlichting rondom de ruïne	1	3	2	2	8
Er zijn onvoldoende voorzieningen aanwezig rondom de ruïne	10	5	4	1	20
Er is niet voldoende groen aanwezig rondom de ruïne	5	6	3	1	15
De ruïne ligt te ver weg	2	8	0	6	16
Anders	37	31	26	14	108

Tabel 4.2 Redenen om de kasteelruïne niet te bezoeken

Figuur 4.3. Informatiegebruik en -behoefte: De blauwe staven geven aan hoe de 162 respondenten (niet-bezoekers die de ruïne wel herkenden) aan hun informatie kwamen en de groene hoe 102 daarvan meer informatie zouden willen ontvangen.

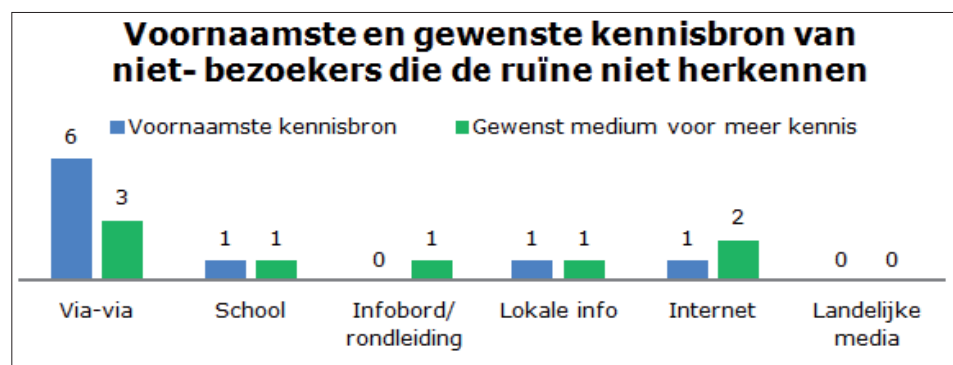

wel herkennen, ook al weten ze dan misschien niet dat het een overblijfsel van een kasteel is. De tweede meest frequente reden is een gebrek aan interesse. Opvallend zijn de verschillen tussen de steden. In IJsselstein is het aantal respondenten dat als eerste reden aangeeft niet geïnteresseerd te zijn, hoger dan in de andere steden.

Als respondenten zelf een andere reden invulden dan varieerden de antwoorden van: 'is er nooit van gekomen', 'geen tijd', 'ik wist niet dat je erbij kon komen' tot 'na 5 minuten heb je het wel gezien'. Zo'n 15 respondenten geven ook expliciet aan dat er geen informatie bij de ruïne is of dat er geen reclame voor wordt gemaakt. Dit blijkt ook in enige mate uit de gewenste informatiebronnen in afb. 4.1 en 4.2.

De vragen over de voornaamste bron van kennis over de ruïne en het eventueel gewenste medium voor aanvullende informatie zijn eveneens gesteld aan de groep niet-bezoekers. Bij de mensen die de ruïne niet bezochten, maar wel herkenden van de foto, is een vergelijkbaar patroon als bij de bezoekers te zien. De voornaamste kennisbronnen zijn via-via en lokale informatie, maar ook school speelt bij deze groep (162 respondenten) een rol. Vanzelfsprekend is het geringe aantal mensen dat een informatiebord of rondleiding als bron opgaf: ze hebben de ruïne immers niet bezocht. Van deze groep geeft ruim de helft (53%) aan behoefte te hebben aan meer informatie over de ruïne, en 46 van de 102 respondenten die deze vraag invulden willen die bij voorkeur via lokale bronnen verkrijgen. Ook internet wordt 21 keer genoemd (afb. 4.1).

Afb. 4.4. Informatiegebruik en behoefte: De blauwe staven geven aan hoe de 9 respondenten (niet-bezoekers die de ruïne niet herkenden) aan hun informatie kwamen en de groene hoe 8 daarvan meer informatie zouden willen ontvangen.

Tot slot is er de groep omwonenden die de ruïne niet bezochten en niet herkenden. Slechts een klein deel van deze groep vulde de vraag in, maar 37% van hen gaf toch aan extra informatie te willen. De voornaamste bronnen en aantallen waarin dit genoemd werd zijn te vinden in afb. 4.2. Ook bij deze groep is via-via de meest genoemde bron, maar onder de andere media zijn door het geringe aantal respondenten nauwelijks favorieten te benoemen.

5

Belangrijke elementen van ruïnes en gewenste aanpassingen

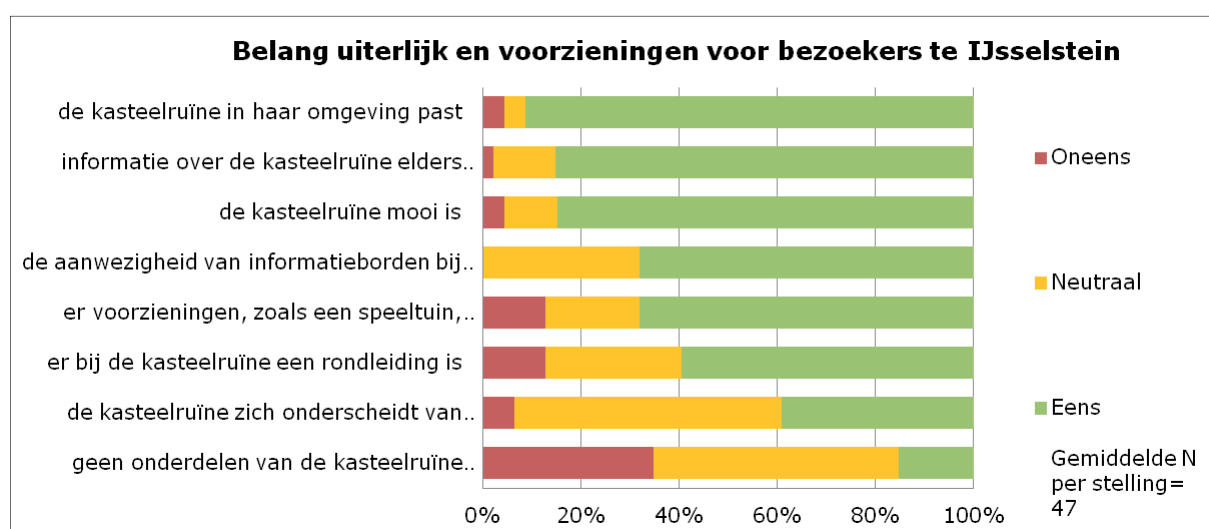
*Duurstede (Wijk-bij-Duurstede, UT). Van het kasteel resten twee torens.
Foto van Laurens Smals, 2011.*

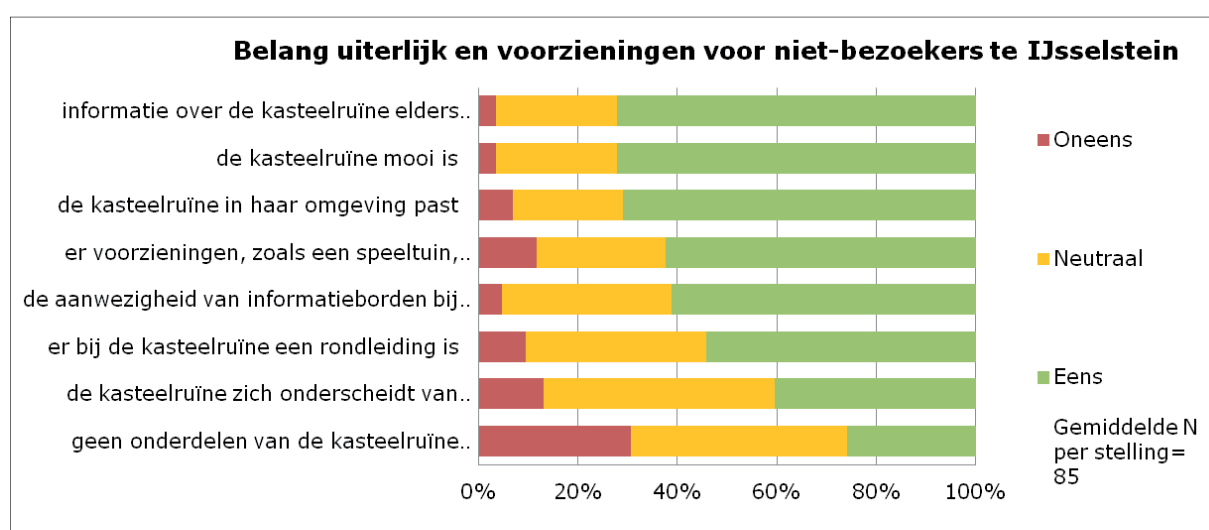
We hebben in de voorgaande hoofdstukken gezien dat het gebruik van ruïnes beperkt is. Een van de doelen van het onderzoek is om te achterhalen of er aanpassingen zijn die meer omwonenden naar de kasteelruïne zouden trekken of die huidige bezoekers vaker zouden laten komen. Tegelijkertijd kan zo duidelijk worden of er aanpassingen zijn die de omwonenden niet wenselijk achten. Voordat we overgaan tot analyse van welke aanpassingen gewenst lijken, kijken we eerst wat de bezoekers en niet-gebruikers belangrijk vinden aan de ruïne. Welke waarde hechten zij aan de beschikbaarheid van informatie, aan de schoonheid of aan de aanwezigheid van speeltuinen, horeca of museum.

5.1 Het aanbod

Deze vraag is helaas niet door alle respondenten die de ruïne herkenden ingevuld. Het gaat slechts om kleine aantallen respondenten. Dit aantal zal bij iedere grafiek vermeld worden. Om een duidelijk beeld te kunnen schetsen van elke ruïne worden de ruïnes hier achtereenvolgens besproken en worden dus de antwoorden van bezoekers en niet-bezoekers direct na elkaar genoemd.

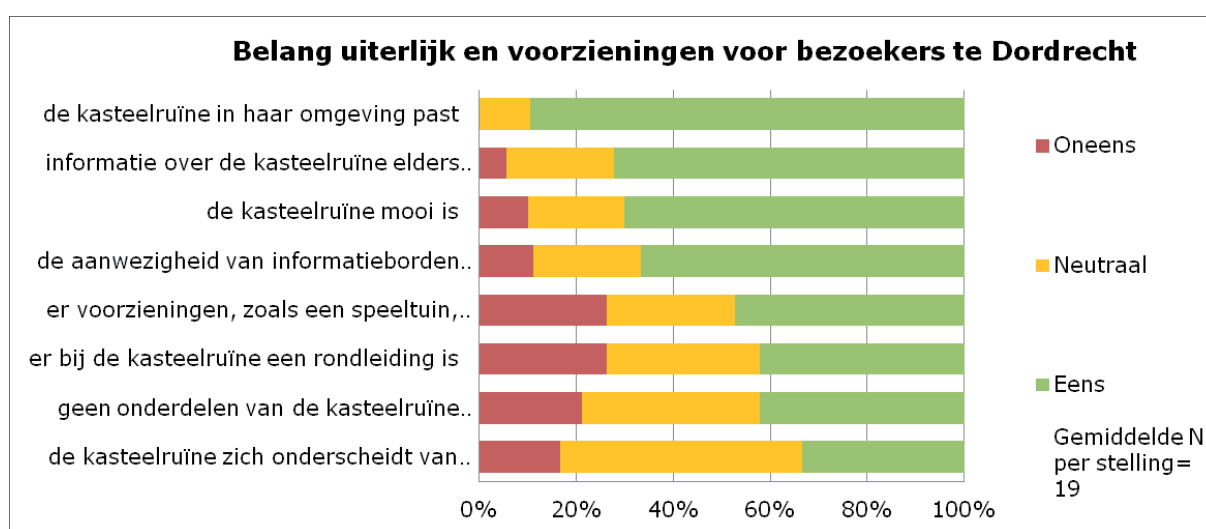
Afb.5.1a. 47 bezoekers van ruïne in IJsselstein reageren op de stellingen 'ik vind het belangrijk dat'

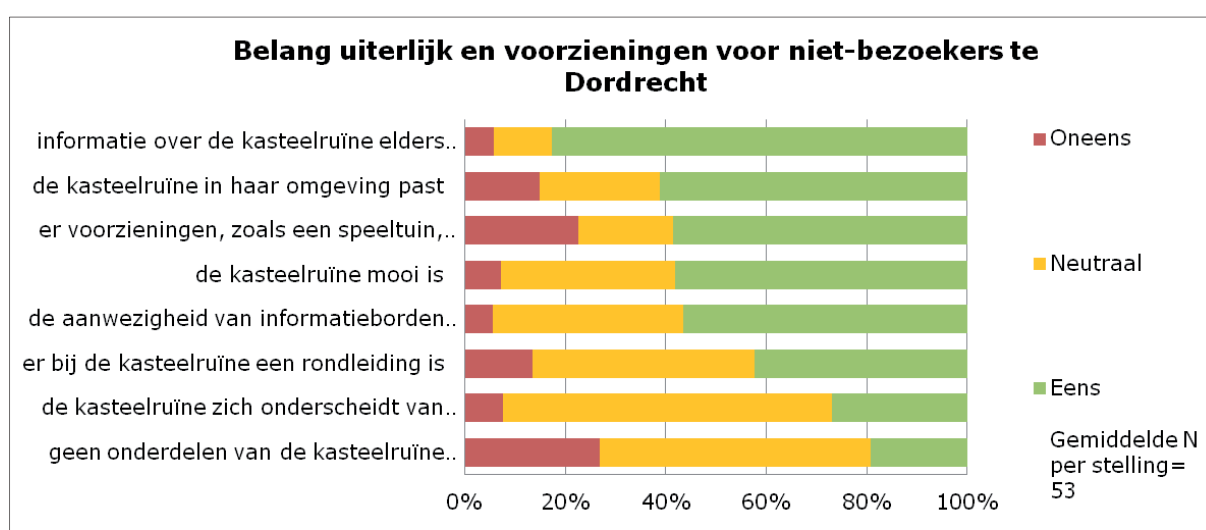
Afb. 5.1b. 85 niet-bezoekers van ruïne in IJsselstein reageren op de stelling 'ik vind het belangrijk dat ..'

Bezoekers vinden over het algemeen dat het belangrijk is dat de ruïne in de omgeving past (alleen bij Haarlem is deze stelling niet als een van de meest positieve benoemd) en dat de informatie ook elders beschikbaar is. Ook bij de niet-bezoekers scoren deze punten over het algemeen het hoogst, met wederom Haarlem als uitzondering: hier is ook het 'mooi vinden' van de ruïne belangrijk voor de 13 niet-bezoekers die de vraag invulden. De beide groepen respondenten hechten ogenschijnlijk weinig waarde aan authenticiteit. Slechts weinig respondenten zijn het (helemaal) eens met de stelling 'ik vind het belangrijk dat er geen onderdelen van de kasteelruïne herbouwd zijn'. Ook het onderscheidend vermogen van de ruïne lijkt voor beide groepen van onderschikt belang.

De bezoekers van de kasteelruïne in IJsselstein hechten grote waarde aan de relatie tussen de ruïne en zijn omgeving: 91% is het (helemaal) eens met de stelling 'ik vind het belangrijk dat de kasteelruïne in haar omgeving past'. Ook schoonheid en de beschikbaarheid van informatie off site zijn voor hun van belang. De niet-bezoekers plaatsen ook dezelfde drie stellingen bovenaan, maar laten een iets minder unanieme voorkeur zien: bij deze groep was 25% het niet eens met deze stellingen.

Afb.5.2a. 20 bezoekers van de ruïne in Dordrecht reageren op de stelling 'ik vind het belangrijk dat'

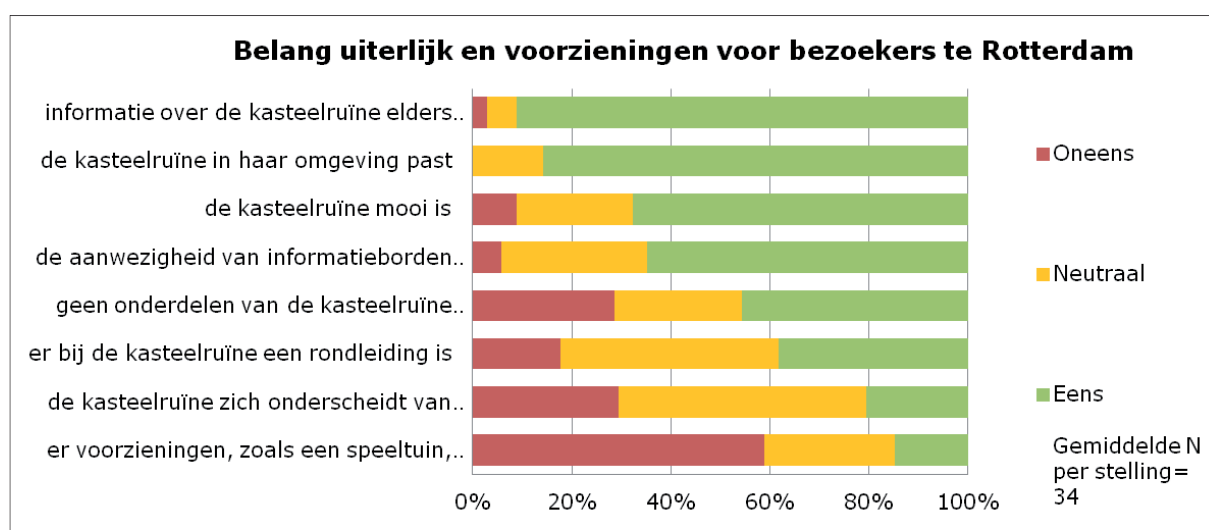

Afb. 5.2b. 55 niet-bezoekers van de ruïne in Dordrecht reageren op de stelling 'ik vind het belangrijk dat'

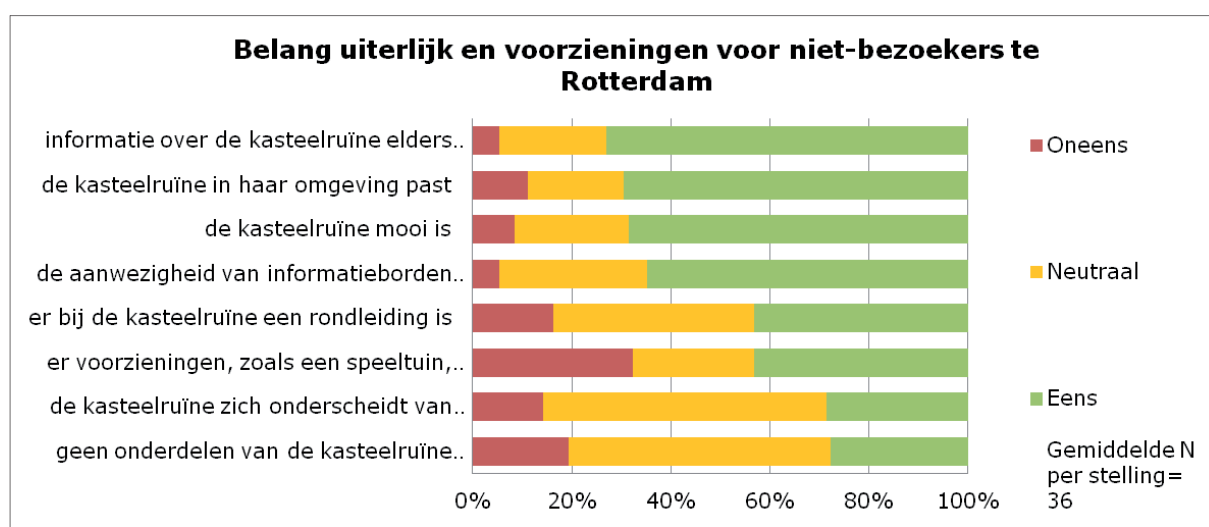
In Dordrecht is de groep bezoekers vrij unaniem over de stelling dat de ruïne in de omgeving moet passen. Niemand was het hier niet mee eens en slechts 13% antwoordde neutraal. Ook de beschikbaarheid van informatie over de ruïne werd belangrijk gevonden. Deze twee stellingen zijn eveneens het meest met 'eens' beantwoord door de niet-bezoekers. Wat opvalt is dat er meer verdeeldheid bestaat over de aanleg van voorzieningen als speeltuinen en horeca. Slechts een kleine meerderheid stelde dit op prijs.

Voor de ruïne Hillegersberg hechten zowel bezoekers als niet-bezoekers groot belang aan beschikbaarheid van informatie elders. Het grootste onderscheid bestaat in hun houding ten aanzien van voorzieningen bij de ruïne. De meerderheid van de bezoekers vindt deze niet belangrijk. De meningen van bezoekers en niet-bezoekers komen wel overeen waar het gaat om schoonheid: de meeste respondenten vinden het belangrijk dat de ruïne mooi is en in zijn omgeving past.

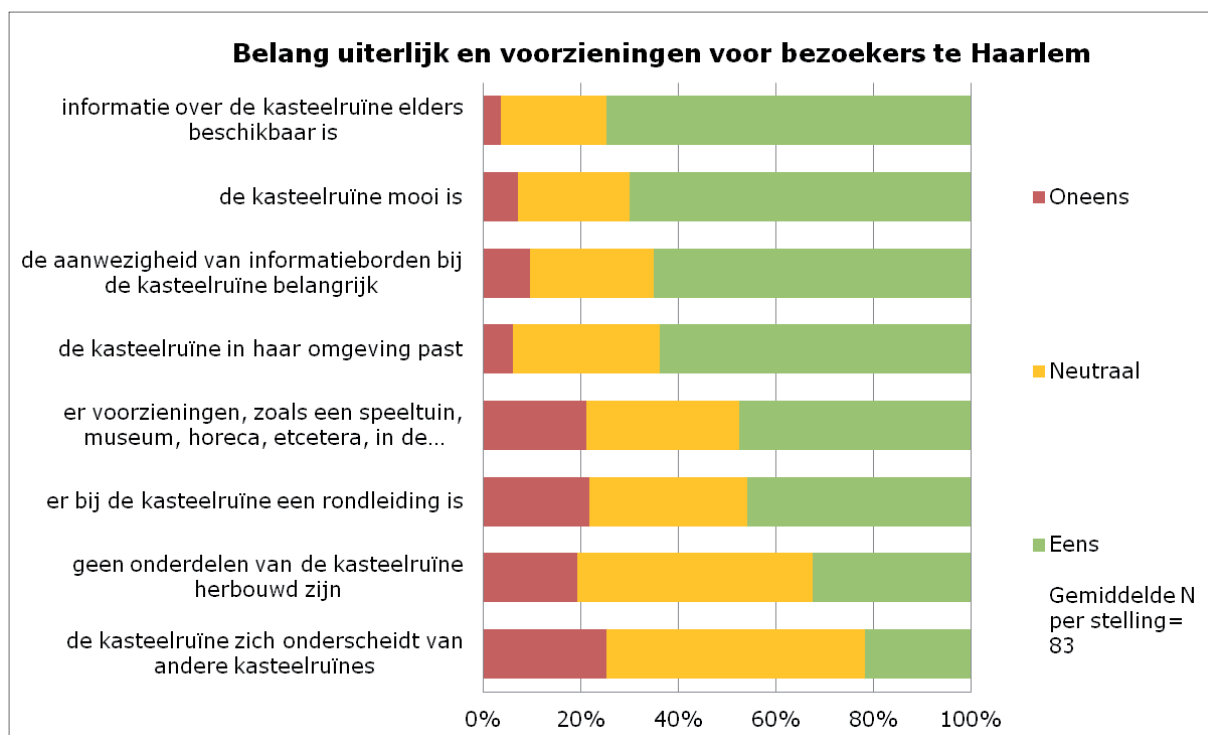
De bezoekers in Haarlem hechten minder waarde aan de aanwezigheid van voorzieningen dan aan de aanwezigheid van informatie ter plekke en elders en aan de schoonheid en relatie met de omgeving. Dit is enigszins opvallend omdat de ruïne in Haarlem in de Stadskweektuinen is gelegen, op een plek waar juist verschillende

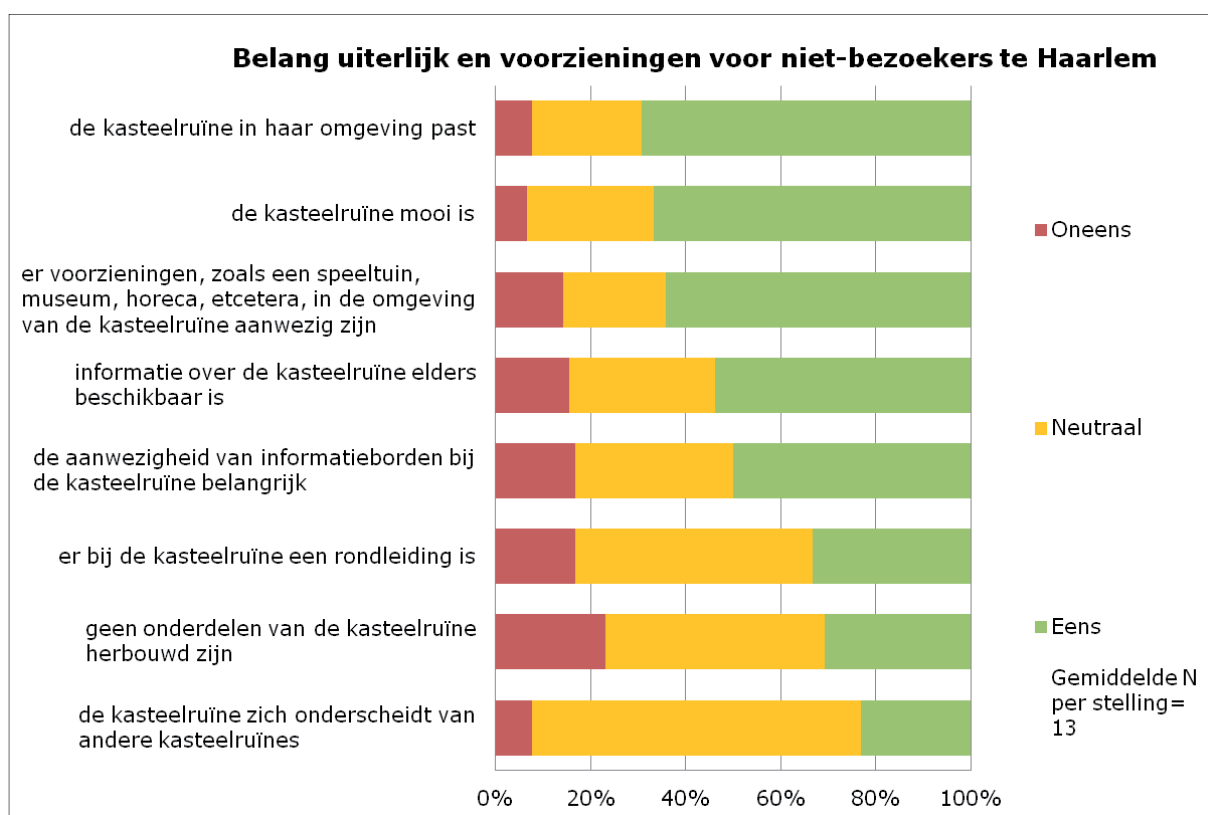
Afb.5.3a. 35 bezoekers van de ruïne in Rotterdam reageren op de stelling 'ik vind het belangrijk dat'

Afb. 5.3b. 37 niet-bezoekers van de ruïne in Rotterdam reageren op de stelling 'ik vind het belangrijk dat'

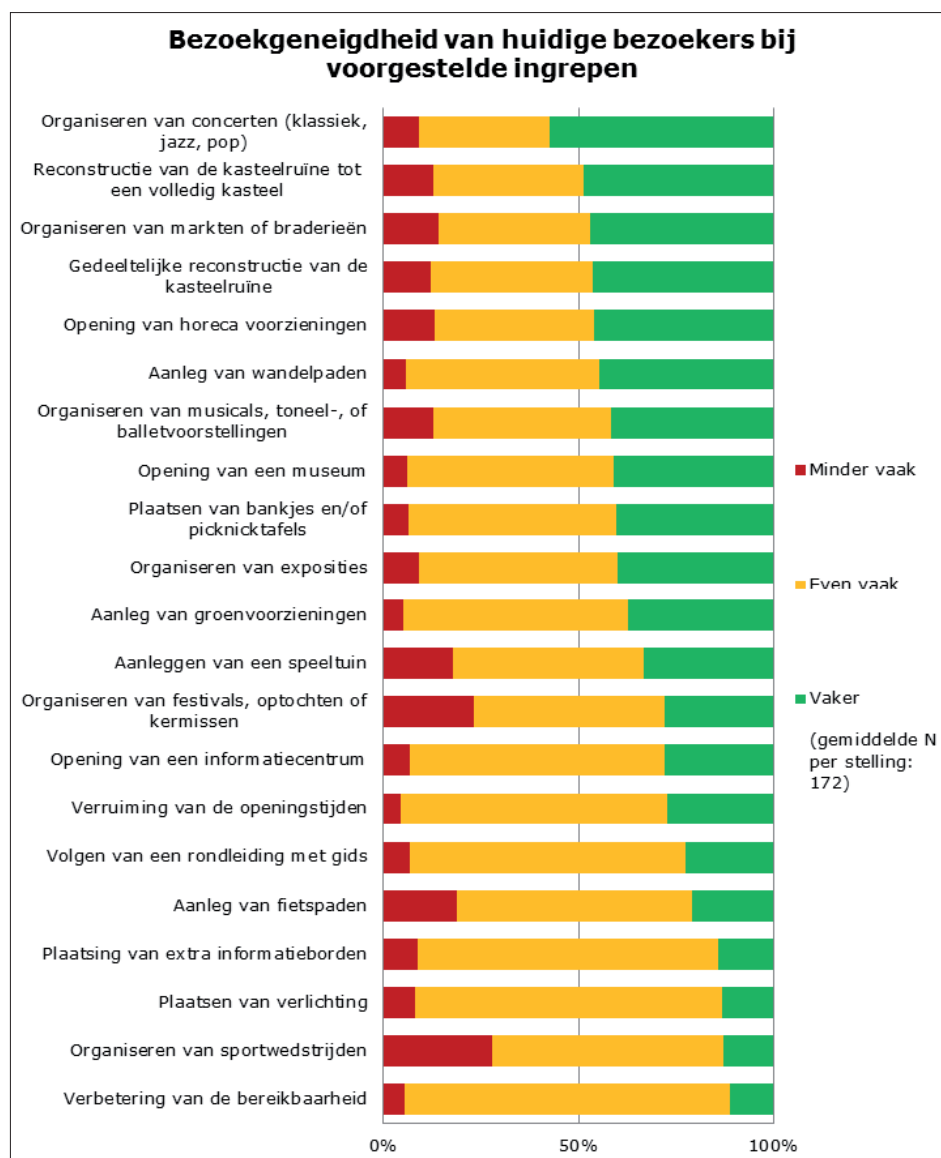
Afb.5.4a. 83 bezoekers van de ruïne in Haarlem reageren op de stelling 'ik vind het belangrijk dat'

Afb. 5.4b. 15 niet-bezoekers van de ruïne in Haarlem reageren op de stelling 'ik vind het belangrijk dat'

voorzieningen aanwezig zijn. Eerder leek het erop dat juist door deze voorzieningen de kasteelruïne in Haarlem zich kan verheugen in hoogste bezoekersaantallen van de vier ruïnes. Een mogelijke verklaring is de intentie waarmee mensen naar de plek van de ruïne komen: men vindt het niet zo belangrijk dat er voorzieningen bij de ruïne zijn, maar men waardeert de aanwezigheid van een ruïne bij de voorziening die ze (willen) gebruiken.

Het voorgaande heeft enig zicht gegeven op wat zowel de bezoekers als de niet-bezoekers van belang vinden bij de ruïne. Hoewel de aantallen gebruikers die beide vragen ingevuld heeft beperkt is, kan de combinatie van vragen naar wat respondenten belangrijk vinden en hoe ze oordelen over de ruïne zicht geven op mogelijke verbeterpunten per ruïne volgens de bezoekers. Zo keken we naar de mensen die het belangrijk vonden dat de ruïne mooi is, en de meeste van hen vinden de ruïne in hun omgeving ook inderdaad mooi. Alleen in IJsselstein, waar de totale groep 52 respondenten betrof, zijn er 13 die aangaven de ruïne niet mooi te vinden terwijl ze dat wel belangrijk achten. IJsselstein scoorde ook bij andere vragen afwijkend van de andere ruïnes. Van de groep die hier aangaf voorzieningen rondom de ruïne belangrijk te vinden, 48 respondenten groot, gaf het merendeel aan neutraal of zelfs oneens te zijn met stellingen die vroegen naar de tevredenheid over aanwezige voorzieningen. Bij de andere ruïnes werden geen opvallende patronen gevonden: hier waren de respondenten die voorzieningen en schoonheid belangrijk vonden inderdaad ook tevreden over deze aspecten.

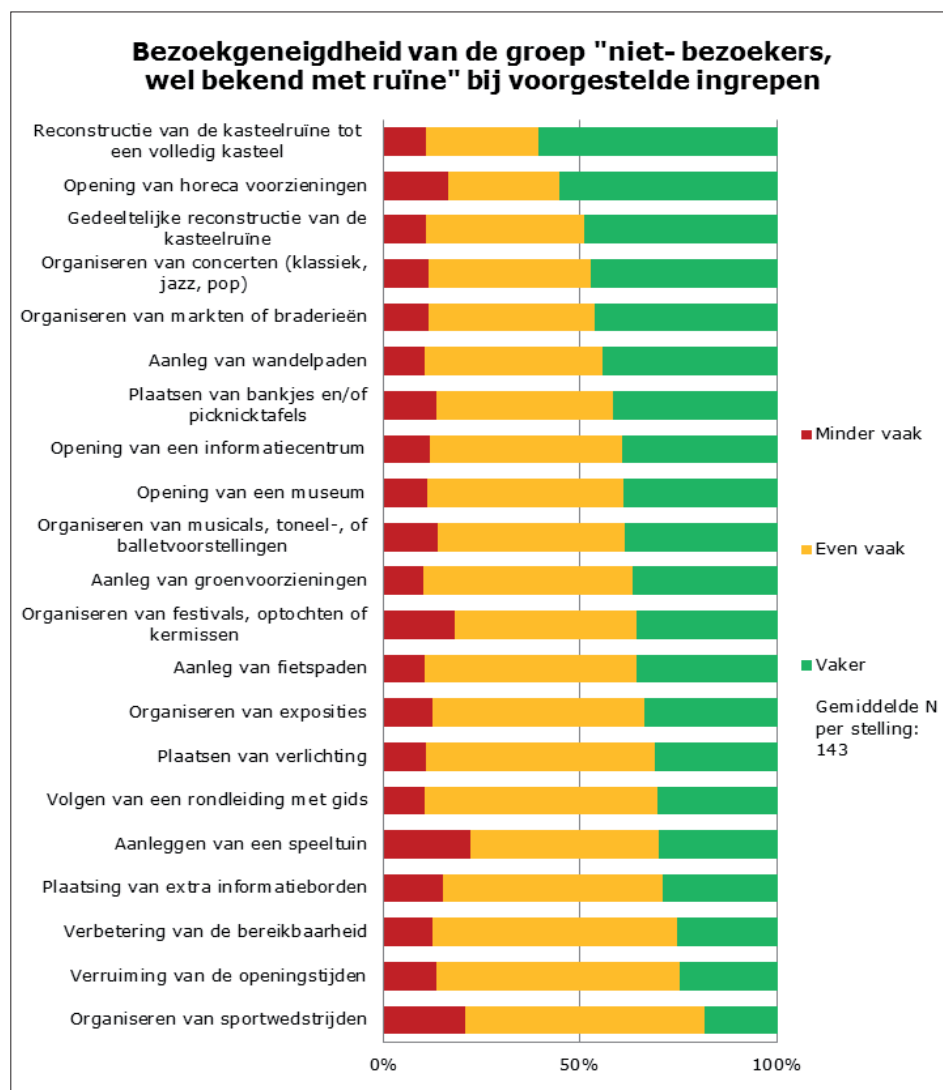
Afb. 5.5. Toe- of afname in bezoekgeneigdheid onder bezoekers bij voorgestelde ingrepen.

5.2. Wenselijke aanpassingen

Welke aanpassingen zouden respondenten verleiden tot een bezoek? Uit de vorige paragraaf weten we dat er heel wisselend gereageerd werd op het belang van voorzieningen. Daarbij waren veel hele verschillende voorzieningen onder één noemer geplaatst: speeltuin, museum en horeca. Bij sommige ruïnes leken de niet-bezoekers te hechten aan deze extra voorzieningen. In de vraag naar welke aanpassingen respondenten vaker zouden doen laten komen, kunnen we in meer detail zien wat voor voorzieningen nodig zouden kunnen zijn. We bespreken eerst de reacties van de huidige bezoekers op de mogelijke aanpassingen en daarna die van de niet-bezoekers, die weer zijn opgedeeld in de inmiddels bekende groepen van herkenners en niet-herkenners. Belangrijk is om aan te geven dat het hier gaat om door respondenten zelf gerapporteerde geneigdheid om vaker te komen (of juist minder vaak). Het biedt geen garantie dat ze bij aanpassing daadwerkelijk komen, maar geeft wel een voorkeur aan. Zoals blijkt uit figuur 5.5 zijn de bezoekers het meest positief over de ruïne als concertlocatie. Dat zou meer dan de helft van de gebruikers vaker naar de ruïne lokken. Verbeteringen aan de bereikbaarheid lijken niet nodig en over aanleg van fietspaden wordt niet erg positief geoordeeld. Weinig passend lijken zij te vinden sportevenementen, speeltuin, optochten/festivals/kermis.

Wanneer de groep niet-bezoekers die de ruïne wel herkennen, wordt gevraagd aan te geven wanneer zij de ruïne zouden bezoeken, valt een aantal overeenkomsten met de bezoekers op. Ook niet-bezoekers geven aan dat ze de ruïne zouden bezoeken indien deze (verder) wordt opgebouwd. Bij beide groepen staat zowel de volledige als de

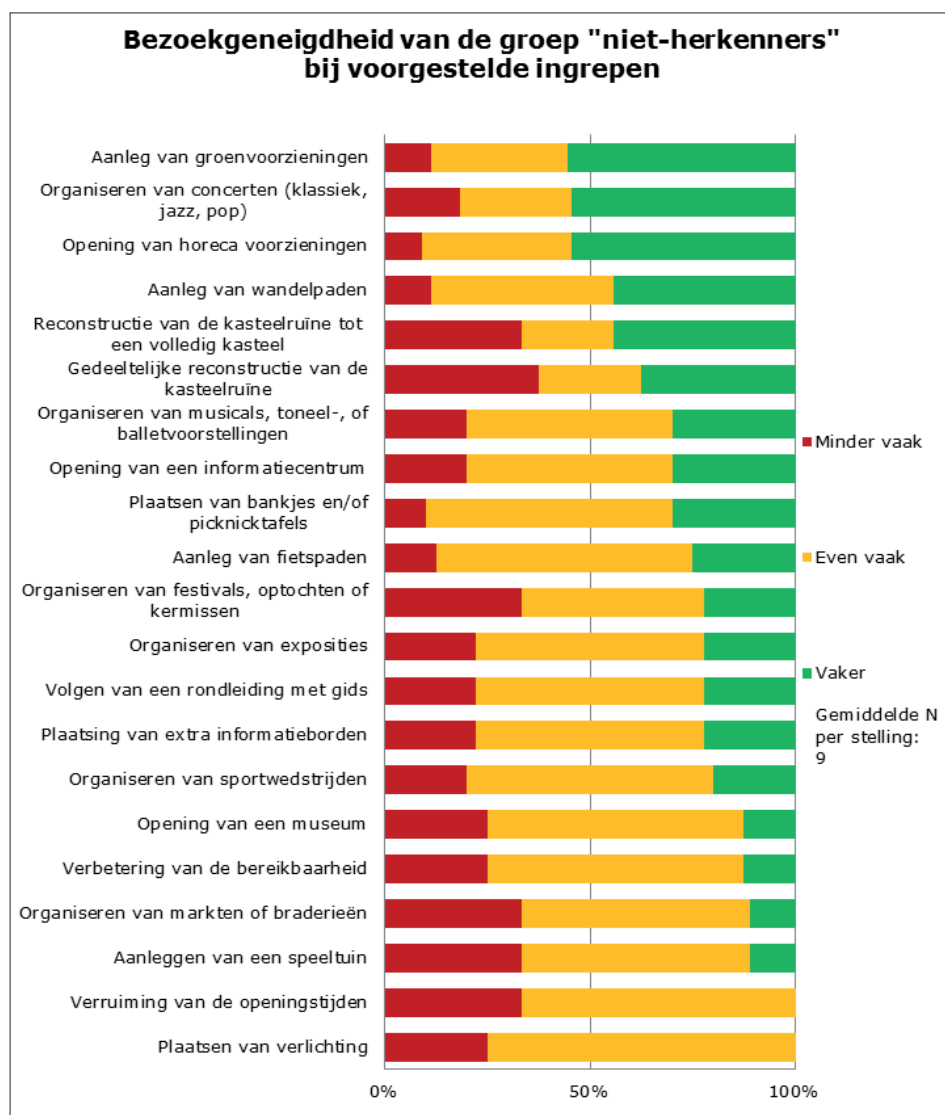
Afb. 5.6. Toe- of afname in bezoekgeneigdheid onder niet-bezoekers die de ruïnes wel herkennen, bij voorgestelde ingrepen.

gedeeltelijke reconstructie van de ruïne in de top vier van gekozen gewenste aanpassingen. Interessant hierbij is dat de volledige reconstructie bij allebei de groepen op iets meer steun kan rekenen dan een gedeeltelijke reconstructie, hoewel de populariteit van beide maatregelen iets groter is bij de niet-bezoekers. Ook het organiseren van concerten en het openen van horecavoorzieningen scoort bij beide groepen hoog. Een laatste overeenkomst tussen de twee groepen is dat ze beide geen extra bezoek overwegen wanneer er sportwedstrijden worden georganiseerd.

Slechts een klein deel van de groep 'niet-bezoekers wel-herkenners' geeft aan de ruïne te gaan bezoeken wanneer de openingstijden zouden worden verruimd of wanneer de bereikbaarheid zou worden verbeterd. Deels is dit mogelijk te verklaren doordat een van de ruïnes openbaar toegankelijk is (Dordrecht) en dus geen openingstijden kent, voor de andere ruïnes zou kunnen gelden dat de openingstijden niet de voornaamste reden zijn om er geen bezoek aan te brengen. Aangezien ook het plaatsen van informatieborden en het volgen van een rondleiding laag scoren in deze groep, is het gebrek aan interesse voor de ruïne waarschijnlijk een belangrijkere factor.

Tot slot is ook de groep niet-bezoekers die de ruïne ook niet kennen, gevraagd deze stellingen in te vullen. Het aantal respondenten dat hier gevolg aan heeft gegeven is echter zeer beperkt, het zijn er negen. Daarom kunnen aan de onderstaande figuur minder duidelijke constatering worden ontleend dan aan de bovenstaande. De hier genoemde groep is slechts van illustratieve waarde. Toch zijn er in dit groepje respondenten enkele treffende

Afb. 5.7. Toe- of afname in bezoekgeneigdheid onder niet-bezoekers die de ruïnes niet herkennen, bij voorgestelde ingrepen.

overeenkomsten met de andere groepen te zien: ook hier scoren het organiseren van concerten en het openen van horecavoorzieningen hoog en de verruiming van openingstijden laag. Deze laatste heeft bij deze groep zelfs geen enkele voorstander.

Een interessante afwijking ten opzichte van de hiervoor genoemde groepen is dat het geringe aantal representanten van de groep niet-herkenners zeer verdeeld reageert op het herbouwen van de ruïne als maatregel. Waar deze ingreep bij de eerdere groepen als eerste of bij de top vier van gewenste aanpassingen in de lijst terecht kwam, is deze maatregel in deze groep weliswaar de vijfde of zesde meest populaire maatregel maar scoort deze ook veel tegenstanders. Het lijkt er daarom op dat de groep niet-herkenners verdeeld is over de maatregel tot reconstructie, wat mogelijk kan worden verklaard door het gegeven dat deze mensen ook aangeven de ruïne nog nooit te hebben gezien. Waarschijnlijk kunnen ze zich dus niet (echt) voorstellen wat voor effect een dergelijke reconstructie kan hebben op het monument. Een ander verschil is dat deze groep door de aanleg van groenvoorzieningen mogelijk tot een bezoek aan de ruïne te verleiden is.

6

Conclusie

*Kasteel De Keverberg
te Kessel (Li),
in 1739.
Tekening van Jan de
Beijer (ROC1205).*

Hoe kan de betekenis van een kasteelruïne vergroot worden? Om antwoord te geven op die vraag, hebben we in dit onderzoek eerst het huidige gebruik van en de verbondenheid met kasteelruïnes van de omwonenden onderzocht. Om dit te onderzoeken zijn in een straal van 1,5 kilometer rondom vier kasteelruïnes 690 omwonenden geënquêteerd.

De eerste vraag in dit onderzoek was: wat is de huidige betekenis van de kasteelruïne voor de omwonenden en welke persoonskenmerken of ruïnegerelateerde kenmerken verklaren die betekenis? Betekenis hebben we voor dit kwantitatieve onderzoek vertaald naar huidige gebruik, dat wil zeggen bezoek aan de ruïne of de directe omgeving ervan en naar verbondenheid met de kasteelruïne. Het bezoek is laag, dat wil zeggen dat slechts een beperkt aantal respondenten (net iets meer dan een kwart) bij de ruïne komt. Dit bezoek heeft vaak de vorm van veel voorkomende recreatie: wandelen, fietsen, maar ook wel picknicken of ontspannen. Rondleidingen worden ook wel gevolgd, maar door veel minder respondenten – die zijn overigens ook niet bij iedere ruïne regelmatig georganiseerd.

Een mogelijke verklaring voor dit bezoek komt mogelijk voort uit andere vormen van bezoek. Oftewel, respondenten die er met de fiets komen, komen er vaak ook wandelend, om te picknicken, om te ontspannen of om mensen te ontmoeten. Dat een kwart van de omwonenden in de steekproef de kasteelruïne bezoekt is een redelijk aandeel, maar het is wel de vraag of zij nu echt speciaal voor de ruïne komen. De waardering die de bezoekers uitspreken voor de ruïne is niet erg hoog, en dat geldt zeker ook voor de verbondenheid die zij voelen met de ruïne. Zelfs de bezoekers voelen geen duidelijke binding met de kasteelruïne. Het lijkt er op de lokale betekenis beperkt is. Dat idee wordt versterkt door de grote groep respondenten die de kasteelruïne niet eens herkende. Iets meer dan 40% van de respondenten herkende de kasteelruïne niet van de foto. Het gaat hier dus om omwonenden, die maximaal zo'n 20 minuten lopen van de ruïne wonen.

De binding met de kasteelruïnes kan op beperkte schaal worden verklaard aan de hand van factoren als herkenning, cultuurparticipatie, woontuur en waardering van de ruïne. Bij deze laatste factor moet worden gedacht aan de visuele waardering van het object, die een verklaring levert voor de binding die men met het object heeft. Dit hangt uiteraard samen met herkenning, maar wordt ook ten dele verklaard door de mate waarin respondenten cultureel geëngageerd zijn en de periode die de respondent in de buurt woont. Hier is een positieve samenhang gevonden tussen een grotere cultuurdeelname en een langere woontuur met een grotere mate van binding met de ruïne.

De verschillende vormen van gebruik van de ruïnes kunnen naast persoonskenmerken worden verklaard door locatiekenmerken. Iedere ruïne is natuurlijk anders en dat geldt zeker in dit onderzoek. Er lijkt dus ook geen 'one

Ruïne van kasteel Batenburg bij de plaats Batenburg (Gelderland). Foto Bas Arts, 1992.

size fits all' oplossing te zijn. Maaïke Feltmann gaf al in haar onderzoek aan dat horeca bij de ruïne lokale bezoekers kon trekken, maar dan alleen als er niet dichtbij reeds horeca was.

De plek, de toegankelijkheid, de openstelling en de aanwezige voorzieningen zijn wel degelijk van invloed op de mate van herkenning, bezoek, en verbondenheid. De kasteelruïne in Dordrecht beschikt over alle voorzieningen: informatiebord, picknicktafel, wandelpaadjes – en wordt toch het minste bezocht van de vier geselecteerde ruïnes. De ligging lijkt hier van erg groot belang. De kasteelruïne ligt perifeer, verstopt achter industrie en een gevangenis. De kasteelruïne in Haarlem wordt veel vaker bezocht. Deze ligt in de Stadskweektuinen, een park met allerlei voorzieningen zoals een Natuur- en Milieueducatie centrum, dierenweide en speeltuintje. Veel meer omwonenden komen in het park en worden dus geconfronteerd met de ruïne.

Nu we weten hoe beperkt de lokale betekenis is, door een heel beperkt bezoek en ook nog een relatief grote groep die ruïne niet eens kent, komen we bij de tweede vraag: welke aanpassingen aan de ruïne zouden zorgen voor meer bezoekers of vaker bezoek? De antwoorden van de respondenten, bezoekers en niet-bezoekers, geven aan dat het organiseren van bepaalde activiteiten hen zou kunnen lokken: een concert, een toneelvoorstelling, opening van horeca. In deze gevallen wordt waarschijnlijk de ruïne gezien als een passend decor voor een activiteit. Er komen dan wel meer bezoekers bij de ruïne, maar ze komen niet voor de ruïne. Wel zou deze confrontatie, zeker als die gecombineerd wordt met prettige ervaring van een concert of braderie, voor grotere verbondenheid met de ruïne kunnen zorgen. De bijrol als decor lijkt dus wel een manier om de lokale betekenis te laten groeien. Daarbij moet zorgvuldig gekeken worden wat voor activiteit men organiseert: een sportwedstrijd lijken de respondenten geen goed plan te vinden. Veranderingen in de voorzieningen die aanwezig zijn leveren geen duidelijke winst op. Hierbij moet men zich de vraag stellen of de ruïne op zichzelf genoeg trekt om mensen op het nieuw geplaatste bankje te krijgen. Openen van een museum of bezoekerscentrum is een mogelijkheid, maar ook hierbij dient men zich af te vragen of respondenten die meerdere malen per jaar zullen komen. De meest positief gewaardeerde ingreep lijkt daarom een (gedeeltelijke) reconstructie van het object te zijn.

Het reconstrueren van kasteelruïnes plaatst de discussie over de plaats van deze objecten in de samenleving in een andere context. Zoals in de inleiding van dit rapport al werd benoemd, verplaatst de discussie over waardering en gebruik zich dan naar het onderwerp herbestemming, wat ook voor ander cultureel erfgoed een veelbesproken thema is. Reconstructie kan samengaan met andere gewenste aanpassingen zoals horeca en evenementen, maar roept vragen op over het in stand houden van ruïnes op zich. Daarnaast kan met de huidige voorbeelden van leegstaande kastelen en landhuizen die wel volledig bouwtechnisch in orde zijn, ook niet zonder meer worden overgegaan tot een herbestemming die reconstructie vereist.

Er moeten enkele kanttekeningen bij het onderzoek worden geplaatst, die helpen om de resultaten goed te interpreteren. De hier gepresenteerde steekproef van 690 respondenten was, ondanks de aselecte opzet, niet representatief voor alle omwonenden rondom de ruïnes, wat betekent dat de resultaten niet gegeneraliseerd mogen worden naar de gehele groep omwonenden. Mogelijk ligt het gebruik daarom nog lager dan wat er uit deze steekproef blijkt. Daarnaast liggen de gekozen ruïnes allemaal in stedelijk gebied, de ruïnes hebben daarmee veel omwonenden. De straal die we kozen voor 'omwonenden' was 1,5 km. Dit had tot gevolg dat bepaalde activiteiten mogelijk niet hier gedaan worden omdat de ruïne te dichtbij is. Alleen niet zo geofende of dappere fietsers stoppen al na 1,5 km om bij de ruïne op een bankje te gaan zitten. Anderen rijden er mogelijk wel langs maar dat geeft toch een andere beleving dan er echt zijn. Een grotere straal om de kasteelruïne had dit probleem niet opgelost – dan was het helemaal niet meer waarschijnlijk dat respondenten een binding met het object voelden. Nu bleek al tijdens het enquêteren dat de bewoners aan de overzijde van de Merwede de kasteelruïne niet bij hun buurt vonden horen. Het water is een duidelijke grens. Opvallend genoeg zijn zij juist de respondenten die echt goed zicht hebben op de resten.

Uit deze verschillende aspecten blijkt wel dat locatiesituatie zeker een rol speelt in het gebruik en de beleving van kasteelruïnes. Er is dan ook geen universele oplossing voor het vergroten van het draagvlak of het bezoekersaantal. Wel valt er te leren van andere ruïnes in vergelijkbare omstandigheden.

Bronnen & Bijlagen

*De Slotbosse Toren,
restant van kasteel
Strijen, Oosterhout
(NB).*

*Foto van Doriann
Kransberg, 1979.*

Bronnen

Literatuurlijst

- Buys, Udo J., "De nieuwe kasteelheren", *Brabants Dagblad*, 02-10-1981.
- Broek, A. van den, Haan, J. den, & Huysmans, F. (2005) *Cultuurminnaars en cultuurmijders – trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed*, SCP: Den Haag.
- Broek, A. van den, Haan, J. den, & Huysmans, F. (2009) *Cultuurbewonderaars en cultuurbeoefenaars – trends in cultuurparticipatie en mediagebruik*, SCP: Den Haag.
- Boek, A. van den (2013) *Kunstminnend Nederland – interesse en bezoek, drempels en ervaringen*, SCP: Den Haag.
- CBS Statline (2011)
- Coeterier, J. (2002) Lay people's evaluation of historic sites, *Landscape and Urban Planning* 59, p. 111-123
- Driessen, V. (2010) *Warning - Do (not) enter, de publieksontsluiting van kasteelruïnes in Nederland*, NKS: Wijk bij Duurstede
- Feltmann, M. (2011) *De waardering van de beleving van kasteelruïnes in Nederland door de omwonende bezoeker: wat betekenen kasteelruïnes op dit moment voor de omwonenden van deze ruïnes en hoe wensen zij de ruïne in de toekomst te beleven?* Honours Bachelorthesis SGPL UU: Utrecht
- Ginkel, M. van (2011) *De beleving van kasteelruïnes in Nederland – hoe beleven bezoekers kasteelruïnes en wat zijn hun wensen voor de toekomst?* NKS: Wijk bij Duurstede
- Graham, B., Ashworth, G. & Tunbridge, J. (2000) *A geography of heritage, power, culture & economy*, Arnold: Londen.
- Haan, J. de (1997) *Het gedeelde erfgoed – een onderzoek naar veranderingen in de cultuurhistorische belangstelling sinds het einde van de jaren zeventig, het culturele draagvlak 3*, Sociaal Cultureel Planbureau: Den Haag
- Munsters, W. (2001) *De Cultuurtoerist*, Garant: Apeldoorn
- Page, S. (1994) Developing heritage tourism in Ireland in the 1990s, *Tourism Recreation Research* 19 (2), p.79-89.
- Renes, J. (1999) *Landschappen van Maas en Peel*, Maaslandse Monografieën: Leeuwarden
- Swanborn, P. (1994) *Methoden voor sociaal wetenschappelijk onderzoek*, Boom: Amsterdam

Onderzoeksrapporten

Dit rapport is gebaseerd op een onderzoek uitgevoerd in het kader van de cursus Wetenschappelijke Onderzoeksoefening van de Bachelor Sociale Geografie en Planologie. Dit heeft geleid tot de volgende onderzoeksrapporten:

- Aarts, S., Boelens, S., Groot, J. de & Holdinga, M. (2012) Cultuurparticipatie – invloed van cultuurparticipatie op bezoek kasteelruïnes, WON rapport: Utrecht
- Beekers, S., Harder, M. den, Hulst, B. van der & Knuiver, R. Bekendheid II – Onbekend maakt niet onbemind, WON rapport: Utrecht
- Bosch, R., Dijk, R. van, Koornstra, M. & Xia, M. (2012) Openluchtrecreatie – Betekenis en gebruik kasteelruïnes, WON rapport: Utrecht
- Broekhuizen, M., Elling, L., Knegt, J. & Ziel, C. van der (2012) Gewenst gebruik – wensen van gebruikers en niet-gebruikers voor aanpassingen aan de ruïnes Huis ter Merwede en Huis ter Bergh, WON rapport: Utrecht
- Claessen, T., Hoogland, E. & Metselaar, M. (2012) Verbondenheid – leefomgeving en de rol van ruïnes, WON rapport: Utrecht
- Deurzen, D. van, Geertjes, J., Pieterse, C. & Schenk, M. (2012) Gewenst gebruik – van Vietnam tot aan de IJssel, WON rapport: Utrecht
- Jong, J. de, Koppert, I., Petri, L. & Westgeest, J. (2012) Bekendheid – kennis en bezoek van ruïnes, WON rapport: Utrecht
- Sluis, S., Noordink, V., Leeuwen, L. van & Land, M. (2012) Openluchtrecreatie – Betekenis en gebruik kasteelruïnes, WON rapport: Utrecht

Bijlage 1

Enquêtenummer:

Universiteit Utrecht

Geachte heer/mevrouw,

In het kader van de studie sociale geografie en planologie van de Universiteit Utrecht en in opdracht van de Nederlandse Kastelenstichting, wordt onderzoek gedaan naar vrijetijdsbesteding van bewoners in hun woonomgeving. Het gaat hierbij om welke vormen van vrije tijdsbesteding worden ondernomen en in welke mate dit aansluit bij de wensen van bewoners.

Met het invullen van de enquête levert u een belangrijke bijdrage aan dit onderzoek. De enquête dient ingevuld te worden door een bewoner van dit huis die minimaal 18 jaar oud is. Het invullen van de enquête zal ongeveer 10 tot 15 minuten in beslag nemen. Er wordt zorgvuldig met uw gegevens omgegaan, bovendien worden uw gegevens anoniem verwerkt. Gelieve één antwoordmogelijkheid per vraag aan te kruisen bij gesloten vragen, tenzij er anders vermeld wordt.

Namens de Universiteit Utrecht en de Nederlandse Kastelenstichting alvast hartelijk bedankt voor uw medewerking!

Vrijetijdsbesteding

Het eerste deel gaat over uw vrije tijd en de manier waarop u deze invult.

1. Kunt u aangeven hoeveel uren besteedbare vrije tijd u heeft per week?

Hierbij gaat het om de tijd die overblijft na aftrek van uren besteed aan werk, studie, huishouden, verzorging en nachtrust.

- ☐ Minder dan 15 uur
☐ 16 – 30 uur
☐ 31 – 45 uur
☐ 46 – 60 uur
☐ Meer dan 60 uur

2. Kunt u van de onderstaande activiteiten aangeven hoe vaak u deze in de buitenlucht beoefent?

Noteer een x in het vak dat uw antwoord het beste weergeeft.

	Dagelijks	Wekelijks	Maandelijks	Half-jaarlijks	Jaarlijks	Nooit
a. Wandelen in uw vrije tijd <i>inclusief hond uitlaten</i>						
b. Fietsen in uw vrije tijd						
c. Sporten (hardlopen, wielrennen) <i>buiten verenigingsverband</i>						
d. Picknicken						
e. Ontspannen <i>zoals zonnen of boek lezen</i>						
f. Vissen						
g. Mensen ontmoeten						
h. Rondleiding						
i. Anders, namelijk:.....						
j. Geen van bovenstaande						

3. Kunt u van de onderstaande georganiseerde activiteiten aangeven hoe vaak u deze bezoekt?
Noteer een x in het vak dat uw antwoord het beste weergeeft.

	Dagelijks	Wekelijks	Maandelijks	Half-jaarlijks	Jaarlijks	Nooit
a. Festival/optochten/kermis						
b. Braderie						
c. Expositie						
d. Concert (klassiek, jazz, pop)						
e. Buurtbarbecue						
f. Toneel/Musical/ballet						
g. Ballet						
h. Bioscoop						
i. Stadsarchief						
j. Museum						
k. Monumentale/historische gebouwen/landschappen						

Omgeving

De volgende vragen hebben betrekking op uw woonomgeving.

4. Kunt u aangeven hoe lang u al in deze wijk woonachtig bent, afgerond op hele jaren?
 jaar
5. Als u drie woorden mocht gebruiken om de wijk waar u woont te omschrijven, welke zouden dat zijn?
- a.
- b.
- c.
6. Als u drie woorden zou mogen gebruiken om uw woonplaats te omschrijven, welke zouden dat zijn?
- a.
- b.
- c.
7. Weet u dat er een ruïne in uw wijk staat?
- ☐ Ja ☐ Nee

8. Herkent u de kasteelruïne die u op de foto hiernaast ziet?

☐
☐

Ja

Nee (ga naar vraag 16)

Kennis van de kasteelruïne

Aan de hand van de volgende vragen wordt geprobeerd een beeld te krijgen van wat u weet over de kasteelruïne bij u in de wijk. Dit is geen test waarbij u zoveel mogelijk antwoorden goed moet hebben, dus u kunt de vragen beantwoorden naar eigen inzicht. Gelieve antwoorden niet op te zoeken. Als u een open vraag niet weet, zou u dan een kruisje op de antwoorbalk willen noteren?

9. Wanneer is het kasteel, dat inmiddels tot ruïne vervallen is, volgens u gebouwd?
Vul het antwoord zo specifiek mogelijk in.

.....

.....

.....

10. Waardoor is het kasteel volgens u in verval geraakt of verwoest?

.....

.....

.....

11. *Deze vraag gaat over de functie van de kasteelruïne.*
a. Waar werd volgens u de ruïne voor gebruikt toen deze nog intact was?

.....

- b. Waar wordt volgens u de ruïne tegenwoordig voor gebruikt?

.....

Bezoek aan de kasteelruïne

De volgende vragen richten zich op de manier waarop u mogelijk gebruik maakt van de eerder afgebeelde kasteelruïne.

12. Hoe vaak bezoekt u de kasteelruïne?
Hierbij gaat het om alle vormen van het betreden van de kasteelruïne of het terrein eromheen. Het toevallig passeren van de ruïne valt hier dus niet onder.

☐ Dagelijks
☐ Wekelijks

☐ Maandelijks
☐ Halfjaarlijks

☐ Jaarlijks
☐ Nooit (ga naar vraag 15)

13. Hoe groot acht u de kans dat u de kasteelruïne nog eens bezoekt?

☐ Zeer klein
☐ Klein

☐ Niet klein / niet groot

☐ Groot
☐ Zeer groot

14. Kunt u van de onderstaande activiteiten aangeven hoe vaak u deze in de directe omgeving van de kasteelruïne beoefent? *Noteer een x in het vak dat uw antwoord het beste weergeeft.*

	Dagelijks	Wekelijks	Maandelijks	Half-jaarlijks	Jaarlijks	Nooit
a. Wandelen in uw vrije tijd <i>inclusief hond uitlaten</i>						
b. Fietsen in uw vrije tijd						
c. Sporten (hardlopen, wielrennen) <i>buiten verenigingsverband</i>						
d. Picknicken						
e. Ontspannen <i>zoals zonnen of boek lezen</i>						
f. Vissen						
g. Mensen ontmoeten						
h. Rondleiding						
i. Anders, namelijk:.....						
j. Geen van bovenstaande						

15. Kunt u van de onderstaande georganiseerde activiteiten in de openlucht bij de kasteelruïne aangeven hoe vaak u deze bezoekt?

	Dagelijks	Wekelijks	Maandelijks	Half-jaarlijks	Jaarlijks	Nooit
a. Festival						
b. Braderie						
c. Expositie						
d. Concert						
e. Buurtbarbecue						

Na het beantwoorden van deze vraag kunt u door naar vraag 17

16. U heeft aangegeven dat u de kasteelruïne nooit bezoekt, kunt u met de cijfers 1 en 2 aangeven wat de twee belangrijkste redenen hiervoor zijn?

Hierbij geeft 1 uw belangrijkste reden aan en 2 de op één na belangrijkste reden.

- Ik weet niet van het bestaan van de kasteelruïne af
 Ik ben niet geïnteresseerd in de kasteelruïne
 Er zijn onvoldoende wandel- en fietspaden rondom de kasteelruïne
 Er is onvoldoende verlichting rondom de kasteelruïne
 Er zijn onvoldoende voorzieningen aanwezig zoals bankjes en picknicktafels rondom de kasteelruïne
 Wegens het gebrek of het niet voldoende aanwezig zijn van groen rondom de kasteelruïne
 De kasteelruïne ligt te ver weg
 Anders namelijk:

.....

17. Hieronder volgen een aantal mogelijke aanpassingen aan de kasteelruïne. Kunt u per optie aangeven of u de kasteelruïne vaker zal gaan bezoeken, indien de genoemde aanpassing wordt gerealiseerd?

	Minder vaak	Even vaak	Vaker
a. Opening van horeca voorzieningen			
b. Plaatsing van extra informatieborden			
c. Aanleggen van een speeltuin			
d. Reconstructie van de kasteelruïne tot een volledig kasteel			
e. Gedeeltelijke reconstructie van de kasteelruïne			
f. Aanleg van groenvoorzieningen			
g. Aanleg van wandelpaden			
h. Plaatsen van bankjes en/of picknicktafels			
i. Aanleg van fietspaden			
j. Plaatsen van verlichting			
k. Verruiming van de openingstijden			
l. Verbetering van de bereikbaarheid			
m. Opening van een informatiecentrum			
n. Volgen van een rondleiding met gids			
o. Opening van een museum			
p. Organiseren van concerten (klassiek, jazz, pop)			
q. Organiseren van musicals, toneel, of balletvoorstellingen			
r. Organiseren van markten of braderieën			
s. Organiseren van exposities			
t. Organiseren van festivals, optochten of kermissen			
u. Organiseren van sportwedstrijden			

18. Heeft u nog andere suggesties voor mogelijke aanpassingen waardoor u de kasteelruïne vaker zal bezoeken?
Licht dit hieronder toe.

.....

.....

Waardering van de kasteelruïne

De volgende vragen gaan over uw waardering van de kasteelruïne in uw wijk.

Indien u de kasteelruïne niet bezoekt dan gaat u door naar vraag 20.

19. Kunt u aangeven in hoeverre u het met onderstaande stellingen over de kasteelruïne in uw wijk eens bent?

	Ze er oneens	On- eens	Niet oneens / Niet eens	Eens	Ze er eens	Nooit
a. Ik vind de kasteelruïne mooi						
b. Ik vind de omgeving van de kasteelruïne mooi						
c. Ik heb een idee hoe het oorspronkelijke kasteel er uit heeft gezien						
d. Ik vind dat de kasteelruïne in de omgeving past						
e. Ik vind de kasteelruïne goed toegankelijk voor publiek						
f. Ik vind de omgeving van de kasteelruïne veilig						
g. Ik vind de omgeving van de kasteelruïne stil						
h. Ik vind het bezoek aan de kasteelruïne leerzaam						
i. Ik ben tevreden met de aanwezige wandelpaden rondom de kasteelruïne						
j. Ik ben tevreden met de aanwezige fietspaden rondom de kasteelruïne						
k. Ik ben tevreden met de aanwezige verlichting rondom de kasteelruïne						
l. Ik ben tevreden met de hoeveelheid groen rondom de kasteelruïne						
m. Ik ben tevreden met de aanwezige bankjes en/of picknicktafels rondom de kasteelruïne						
n. Ik vind dat de wandel- en fietspaden rondom de kasteelruïne goed onderhouden worden						
o. Ik vind dat de verlichting en de bankjes en/of picknicktafels rondom de kasteelruïne goed onderhouden wordt						
p. Ik vind dat het aanwezige groen rondom de kasteelruïne goed onderhouden wordt						
q. Ik ben tevreden met de huidige met staat waarin de kasteelruïne verkeert						
r. Ik heb over het algemeen een positieve indruk van de kasteelruïne						

20. Kunt u aangeven in hoeverre u het met onderstaande stellingen over de kasteelruïne in uw wijk eens bent?

	Ze er oneens	On- eens	Niet oneens / Niet eens	Eens	Ze er eens	Nooit
a. Ik vind het belangrijk dat de kasteelruïne er mooi uitziet						
b. Ik vind het belangrijk dat de kasteelruïne zich onderscheidt van andere kasteelruïnes						
c. Ik vind het belangrijk dat er geen onderdelen van de kasteelruïne herbouwd zijn						
d. Ik vind het belangrijk dat de kasteelruïne in haar omgeving past						
e. Ik vind het belangrijk dat er voorzieningen, zoals een speeltuin, museum, horeca, etcetera, in de omgeving van de kasteelruïne aanwezig zijn						
f. Ik vind het belangrijk dat er bij de kasteelruïne een rondleiding is						
g. Ik vind de aanwezigheid van informatieborden bij de kasteelruïne belangrijk						
h. Ik vind het belangrijk dat informatie over de kasteelruïne elders beschikbaar is (internet, VVV-kantoor)						

21. Kunt u aangeven in hoeverre u het met onderstaande stellingen eens bent?

	Ze er oneens	On- eens	Niet oneens / Niet eens	Eens	Ze er eens	Nooit
a. Ik voel mij thuis in mijn stad						
b. Ik voel mij thuis in mijn buurt						
c. Ik vind dat de kasteelruïne een belangrijk gebouw vormt in de omgeving						
d. Ik vind de kasteelruïne een belangrijk herkenningspunt (bijvoorbeeld zodra ik de ruïne zie, weet ik dat ik bijna thuis ben)						
e. Door herkenningspunten in mijn stad voel ik mij thuis in mijn stad						
f. Ik heb fijne herinneringen aan de kasteelruïne						
g. Ik vind dat de kasteelruïne opvalt						

Informatievoorziening

De volgende vragen gaan over het aanbod en wensen op het gebied van informatie over de kasteelruïne.

22. Hoe komt u voornamelijk aan uw huidige kennis over de kasteelruïne?

Slechts één antwoord mogelijk.

- ☐ Via-via gehoord van vrienden, buurtbewoners en familie
- ☐ School
- ☐ Informatiebord of rondleiding bij de ruïne
- ☐ Lokale informatie, zoals VVV, flyers en lokale media
- ☐ Internet
- ☐ Landelijke media, zoals tv, radio en kranten

23. Heeft u behoefte aan meer informatie over de kasteelruïne?

- ☐ Daar heb ik geen behoefte aan (ga naar vraag 25)
- ☐ Daar heb ik weinig behoefte aan
- ☐ Daar heb ik behoefte aan
- ☐ Daar heb ik veel behoefte aan

24. Op welke manier zou u aanvullende informatie over de ruïne willen ontvangen?

Slechts één antwoord mogelijk.

- ☐ Via-via (vrienden, buurtbewoners en familie)
- ☐ School
- ☐ Informatiebord of rondleiding bij de ruïne
- ☐ Lokale informatie, zoals VVV, flyers en lokale media
- ☐ Internet
- ☐ Landelijke media, zoals tv, radio en kranten

Persoonskenmerken

Ten slotte volgen er enkele vragen die betrekking hebben op uw persoonsgegevens en de samenstelling van uw huishouden.

25. Wat is uw leeftijd?

..... jaar

26. Wat is uw geslacht?

☐ Man

☐ Vrouw

27. Wat is de samenstelling van uw huishouden?

☐ Éénpersoonshuishouden

☐ Gehuwd/samenwonend zonder kinderen

☐ Gehuwd/samenwonend met het jongste kind onder de twaalf jaar

☐ Gehuwd/samenwonend met het jongste kind boven de twaalf jaar

☐ Éénoudergezin met het jongste kind onder de twaalf jaar

☐ Éénoudergezin met het jongste kind boven de twaalf jaar

☐ Anders, namelijk:

.....

28. Wat is uw hoogst afgeronde opleiding?

☐ Geen opleiding

☐ Basisobderwijs

☐ LBO, LTS, LEAO, LHNO

☐ VMBO

☐ MBO, MULO

☐ HAVO, VWO, HBS

☐ HBO, WO

29. Wat is uw nationaliteit?

☐ Nederlands

☐ Anders, namelijk:

.....

30. Is één van uw ouders buiten Nederland geboren?

☐ Nee

☐ Anders, namelijk:

.....

Dit is het einde van de enquête. Hartelijk bedankt voor uw medewerking! De enquête wordt, zoals afgesproken, bij u opgehaald. Indien u nog vragen of opmerkingen heeft kunt u deze aan de enquêteur voorleggen.

